

СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ОБОРОННІЙ ЕКОНОМІЦІ: МІЖНАРОДНИЙ ВИМІР РОЗВИТКУ

Сучасні трансформаційні процеси докорінно змінюють архітектуру міжнародної оборонної економіки. Глобальна парадигма остаточно зміщується від концепції економіки споживання озброєнь, що була характерна для мирного часу, до моделі економіки довгострокової промислової готовності, де здатність до гіпермасштабування виробництва стає ключовим елементом безпеки. За цих умов оборонний сектор перетворюється на локомотив макроекономічної стабільності, а держава зберігає визначальну роль, виступаючи не просто замовником, а архітектором транснаціональних інноваційних екосистем.

Підтвердженням цього є безпрецедентне зростання фінансування галузі. За даними SIPRI, у 2024 році глобальні військові витрати досягли історичного максимуму у \$2,7 трлн, продемонструвавши рекордне з 1988 року збільшення на 9,4% [1, с. 1]. Згідно з прогнозом провідного аналітичного видання Forecast International, у 2026 році світові витрати стабільно перетнуть позначку у \$2,6 трлн. Такий обсяг капіталовкладень формує глобальний військовий тягар на рівні 2,5% світового ВВП. При цьому спостерігається надвисока концентрація ресурсів: 60% усіх оборонних витрат контролюють лише п'ять країн. Лідером залишаються США із бюджетом \$997 млрд (37% від світових витрат). Китай демонструє стабільне нарощування фінансування 30-й рік поспіль, досягши \$314 млрд, тоді як Росія повністю перевела економіку на воєнні рейки з бюджетом у \$149 млрд (хоча реальні цифри значно вищі через засекречені дані). На тлі цих наддержав, а також Великої Британії (\$64,7 млрд), Австралії (\$57,35 млрд) та Ізраїлю (\$34,6 млрд), Україна несе найвищий у світі економічний тягар, витрачаючи на оборону 34% ВВП. За власними витратами (\$45 млрд) вона посідає восьме місце у світі, але з урахуванням понад \$60 млрд міжнародної допомоги обіймала б п'яту сходинку [2].

На регіональному рівні фіксується потужний мілітарний бум у Європі, де загальні витрати підскочили на 17%. Німеччина показала зростання витрат на 28%, а Польща – на 31%. Паралельно різко зросли військові бюджети Ізраїлю, на 65%, та Японії – на 21%, що є найбільшим зростанням з 1952 року. Таке зростання бюджетів потужно стимулює корпоративний сектор: дохід 100 найбільших зброярських компаній сягнув \$632 млрд. На ринку тотально домінують США (41 корпорація контролює 50% ринку – \$317 млрд), друге місце посідає ОПК Китаю (\$103 млрд), а російський ВПК за рахунок внутрішніх замовлень наростив доходи на 40% (до \$25,5 млрд). Ключовим корпоративним трендом на Заході стала хвиля злиттів та радикальне зміщення фокусу з традиційних важких платформ на передові технології: автономні безпілотні системи, комплекси РЕБ та штучний інтелект [1, с. 5].

Паралельно з мілітаризацією економік відбувається фундаментальна перебудова глобального інноваційного ландшафту, де світові витрати на дослідження та розробки у 2024 році сягнули рекордних \$2,9 трлн. Вперше в історії Китай випередив США за обсягами інвестицій у дослідження та розробки, спрямувавши на ці цілі \$785,9 млрд (27,4% світової частки) проти американських \$781,8 млрд. Цей зсув підкріплюється стратегічним домінуванням Азії, яка забезпечує 45% глобального прогресу досліджень та розробок. Примітно, що китайська модель фінансування базується на централізованій підтримці державних лабораторій у сфері фронтірних технологій, тоді як у США рушійною силою залишається приватний корпоративний сектор. Концентрація понад 54,7% усіх світових інноваційних ресурсів у руках цих двох наддержав формує новий науково-технологічний вимір оборонної конкуренції, де здатність трансформувати фінансовий капітал у технологічну перевагу стає визначальним фактором у глобальному розподілі сил.

Сучасна трансформація оборонної економіки свідчить про те, що не існує єдиної універсальної моделі розвитку; натомість формуються варіативні підходи, адаптовані під конкретні геополітичні виклики. Одним із таких підходів є модель, що базується на принципі інтеграції за проєктуванням, яскраво втілена у тристоронньому альянсі AUKUS, заснованому у 2021 році для забезпечення технологічної переваги в умовах системної конкуренції [3, с. 5]. Її особливість полягає у глибокому структурному злитті промислових баз. Зокрема, перший етап, так званий Стовп I (Pillar I) передбачає історичний прецедент передачі ядерних технологій для флоту Австралії, що супроводжується прямими мільярдними інвестиціями в американські верфі. Водночас Стовп II (Pillar II) орієнтований на спільний ринок фронтірних технологій: від квантової навігації (AQuA) до розгортання автономних підводних комплексів (AURAS) та роїв дронів (RAAIT) під управлінням штучного інтелекту. Завдяки використанню Відкритої загальної ліцензії ця система фактично стирає бюрократичні кордони, перетворюючи оборонні сектори трьох держав на єдиний військово-технологічний організм, що доповнюється кіберспроможностями та глобальною мережею моніторингу космосу (DARC).

На противагу довгостроковій структурній інтеграції, партнерство США та Ізраїлю демонструє іншу модель – гнучку коопераційну економіку оперативної стійкості, де акцент зміщено на негайну конвертацію індустріальної співпраці у вирішальну перевагу на полі бою. Практичну ефективність цього підходу довела спільна операція Epic Fury, в межах якої центральне командування США оголосило про бомбардування понад 9 000 цілей іранського режиму в межах операції Epic Fury. Ключем до виживання в умовах конфлікту високої інтенсивності стала інтегрована багатопарова ПРО, де технологічна синергія ізраїльської провідної компанії у галузі розробки військових та аерокосмічних технологій IAI та американської STARK Aerospace дозволила

екстрено масштабувати виробництво перехоплювачів Agrow 3. Попри відмінність у механізмах реалізації, обидва підходи відображають фундаментальний перехід до нової глобальної архітектури – парадигми інтегрованого стримування. Ця концепція вимагає від держав відмови від ролі пасивних покупців озброєння на користь статусу повноцінних партнерів з інвестицій через впровадження Угод про стратегічне партнерство [4], що веде до тотального об'єднання індустріальних баз.

Найбільш концентровано ці сучасні макроекономічні тенденції та парадигми інтеграції проявляються в Україні, яка у період 2024–2026 років перетворилася на глобальний полігон для тестування новітніх концепцій ведення війни та оборонного менеджменту. Вітчизняний оборонний сектор став абсолютно центральним драйвером формування ВВП, повністю змінивши структуру національної економіки. Рівень її мілітаризації досяг безпрецедентних масштабів: видатки на оборону стрімко зросли з мирних 2,3% у 2021 році до 34,5% у 2025–му. Це абсолютний світовий рекорд сучасності, який критично випереджає показники таких країн, як Ізраїль (8,8%) та Алжир (8,0%) [2]. Запорукою виживання в таких умовах стала жорстка кластеризація державних фінансів, за якої 100% внутрішніх податкових надходжень акумулюються виключно для потреб Сил оборони. Цю унікальну модель тотальної концентрації зараз активно вивчають аналітики країн НАТО, а вітчизняний ОПК трансформувалася з дотаційної галузі на локомотив макроекономічної стійкості, продемонструвавши гіперзростання виробничих спроможностей від \$1 млрд у 2022 році до прогнозованих \$35 млрд у 2025–му– ефект, який нині намагаються запустити і в ЄС через програму EDIP.

Логічним продовженням такої макроекономічної перебудови стала фундаментальна зміна зовнішнього вектора: Україна остаточно відмовилася від пасивної логіки країни–отримувача допомоги на користь проактивної промислової кооперації, що повністю відповідає концепції інтегрованого стримування. В умовах постійної волатильності західної підтримки держава, яка у 2021–2025 роках охопила 9,7% глобального імпорту зброї [1], вимушено трансформувала стратегію та перейшла до цільового забезпечення 40% власних потреб. Це стало реальністю завдяки розгортанню спільних підприємств із такими світовими індустріальними гігантами, як Rheinmetall, KNDS, BAE Systems, Palantir та Baykar. Проте, оскільки вітчизняний ОПК із потенціалом у \$35 млрд забезпечений державними контрактами лише на третину через брак внутрішніх коштів, рятувальною інновацією стала імплементація данської моделі. Держава успішно виступила міжнародним інвестиційним хабом, залучивши понад \$1 млрд прямого фінансування виробництва іноземними урядами, що разом із виведенням частини ліній за кордон системно інтегрує країну в ланцюги колективної безпеки ЄС та НАТО.

Своєю чергою, головним інституційним проривом, що каталізував ці процеси кооперації та швидкого зростання, стала імплементація венчурної моделі фінансування у сфері Defense Tech. Відмовившись від повільних класичних циклів НДДКР, Україна на практиці реалізувала стратегію, концептуально аналогічну амбітній американській програмі Replicator, здійснивши стрімкий перехід до відкритої екосистеми комерційних інновацій. Завдяки потужності кластера Brave1, який об'єднав понад 500 приватних компаній та запровадив гнучке децентралізоване виробництво на базі доступних цивільних компонентів, лише у 2024 році було виготовлено близько 2 мільйонів дронів. Водночас масове впровадження систем автоматичного розпізнавання цілей на базі штучного інтелекту та автономної оптичної навігації підвищило бойову ефективність ударів на останній милі з базових 10–20% до вражаючих 70–80%. Це дозволяє найдешевшим FPV–платформам виконувати складні завдання на рівні високоточних західних ракет, докорінно переписуючи економіку сучасної війни на виснаження [5] та доводячи, що масиви даних і програмне забезпечення стали критично важливими активами для перемоги. Щоб забезпечити і такий технологічний прорив, і масштабування виробництва, держава в цій новій гіпердинамічній реальності змушена була кардинально змінити свій базовий функціонал. Від традиційної моделі жорсткого та неповороткого монополіста вона швидко еволюціонувала до ролі стратегічного архітектора економічної безпеки. Тепер її головне завдання полягає у створенні правил гри: пом'якшенні критичних ризиків для венчурного капіталу та жорсткому захисті передових технологій. Як доводить світовий досвід – від запровадження тієї ж Відкритої загальної ліцензії країнами AUKUS до агресивного протекціонізму Індії, створення гарантійних фондів у Німеччині та централізованого стимулювання у Китаї – гнучке державне диригування галуззю є життєво необхідним. Український уряд успішно імплементує цю архітектуру через масштабне інституційне дерегулювання: швидке впровадження стандартів НАТО, повне скасування стримуючих імпорتنних мит на компоненти для БПЛА та радикальна децентралізація закупівель назавжди зламали старі бюрократичні бар'єри. У результаті, завдяки інноваційним платформам прямої дії, життєвий цикл виробу – від концептуальної розробки до застосування на полі бою – безпрецедентно скоротився з кількох років до лічених тижнів.

Список використаних джерел:

1. SIPRI Yearbook 2025. Armaments, Disarmament and International Security. URL: https://www.sipri.org/sites/default/files/2025-09/yb25_summary_ukr.pdf.
2. Defense Budget by Country (2026). Global Firepower 2026. URL: <https://www.globalfirepower.com/defense-spending-budget.php>.
3. Christianson C. AUKUS Pillar Two. *Center for Strategic and International Studies (CSIS)*. 2023. URL: https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/2023-07/230710_Christianson_AUKUS_PillarTwo.pdf?VersionId=AH4pgoy8AMQ42M5YYuZkKd.C3EtK_ZBg (дата звернення: 17.04.2026).
4. Foundation for Defense of Democracies. Beyond the U.S.–Israel MOU: The Case for a Strategic Partnership Agreement. 2025. URL: <https://www.fdd.org/analysis/2025/12/19/beyond-the-u-s-israel-mou-the-case-for-a-strategic-partnership-agreement/>.
5. Bondar K. Ukraine's Future Vision and Current Capabilities for Waging AI-Enabled Autonomous Warfare : A Report of the CSIS Wadhvani AI Center. 2025. URL: https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/2025-03/250306_Bondar_Autonomy_AI.pdf.

Вигівський В.Р., здобувач вищої освіти
другого магістерського рівня спеціальності КЗ «Національна безпека»
Науковий керівник: Супрунова І.В., д.н.держ.упр., доц.
Державний університет «Житомирська політехніка»

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У сучасному глобалізованому світі економічна безпека держави не може розглядатися як ізольована система. Вона є невід'ємною складовою міжнародної безпекової архітектури, де ключову роль відіграють міжнародні організації. Сьогодні ці інституції виступають основними регуляторами світогосподарських зв'язків, що забезпечують макроекономічну стабільність, вільну торгівлю та мінімізацію ризиків глобальних криз. Для України, яка стикається з безпрецедентними викликами, співпраця з міжнародними організаціями є стратегічним фундаментом для забезпечення національної стійкості. Нормативною основою цієї співпраці слугує «Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року» [1], яка визначає пріоритетні напрями взаємодії з міжнародними партнерами, зокрема у сферах макроекономічної стабільності, розвитку інститутів та захисту критичної інфраструктури.

Особливе місце в системі забезпечення економічної безпеки посідають Міжнародний валютний фонд (МВФ) [2] та Група Світового банку [3]. МВФ відіграє роль «фінансового маяка», надаючи не лише необхідні ресурси для підтримки платіжного балансу, а й формуючи дорожню карту структурних реформ. Виконання вимог Фонду щодо прозорості державного сектору та антикорупційної політики зміцнює інституційний фундамент економіки. Практичним виявом цієї співпраці стала програма розширеного фінансування EFF обсягом близько 15,6 млрд доларів США, затверджена у 2023 році [2], що дозволила Україні зберегти фінансову стабільність в умовах повномасштабної агресії. Водночас Світовий банк через механізми прямої бюджетної підтримки (проекти PEACE, NOPE) забезпечує фінансування соціальних зобов'язань держави, що запобігає гуманітарній катастрофі та підтримує внутрішній споживчий попит. Загальний обсяг підтримки Групи Світового банку для України з початку повномасштабного вторгнення перевищив 30 млрд доларів, що є безпрецедентним прикладом мобілізації міжнародних ресурсів для підтримки держави в умовах активного збройного конфлікту.

Проте сучасна роль України в системі міжнародних відносин характеризується переходом від статусу реципієнта допомоги до активного суб'єкта вирішення загальносвітових проблем. Найбільш яскраво це виявляється у сфері глобальної продовольчої безпеки. Україна, залишаючись одним із найбільших експортерів агропродукції, через реалізацію гуманітарної ініціативи «Grain from Ukraine» та деблокаду морських коридорів, фактично рятує десятки країн Глобального Півдня від голоду. Це стабілізує світові ціни на продовольство та запобігає масовим міграційним кризам, що є прямим внеском у світову стабільність. Особливої уваги заслуговує участь України у програмах Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО), спрямованих на відновлення аграрної інфраструктури та забезпечення сталого виробництва продовольства навіть в умовах активних бойових дій.

В енергетичній сфері Україна також демонструє приклад вирішення глобальних викликів. Синхронізація української енергосистеми з європейською мережею ENTSO-E та надання підземних сховищ для зберігання європейського газу зміцнюють енергетичну незалежність усього континенту. Це дозволяє європейським країнам ефективніше протидіяти енергетичному шантажу та прискорювати «зелений» перехід, що є відповіддю на глобальну кліматичну кризу. Взаємодія з Міжнародним енергетичним агентством (МЕА) та Енергетичним Співтовариством дозволяє Україні залучати технічну допомогу для модернізації інфраструктури та впровадження стандартів енергоефективності, що закладає основу для повоєнного відновлення енергетичного сектору на якісно новому рівні.

Крім того, Україна формує нові стандарти в кібербезпеці та цифровізації. Досвід функціонування держави в умовах гібридної війни, успішна реалізація цифрових сервісів («Дія») та захист критичної інфраструктури від хакерських атак стали міжнародними кейсами для побудови безпечних цифрових суспільств майбутнього. Співпраця з Агентством ЄС з кібербезпеки (ENISA) та участь у структурах НАТО з кіберзахисту дозволяють Україні не лише отримувати підтримку, а й ділитися унікальним практичним досвідом протистояння кібератакам державного рівня. Також Україна ініціює оновлення міжнародного права, привертаючи увагу світу до проблеми екоциду, що закладає підґрунтя для нових механізмів глобальної екологічної безпеки.

Отже, взаємодія з міжнародними організаціями є не просто важливим інструментом, а абсолютно необхідною умовою збереження економічного суверенітету та забезпечення стійкості України в умовах безпрецедентної зовнішньої агресії. Ця взаємодія має системний, багаторівневий характер і охоплює фінансову, торговельну, енергетичну, продовольчу, цифрову та правову сфери. Фінансова підтримка МВФ і Світового банку дозволила Україні уникнути макроекономічного колапсу, зберегти соціальні видатки та підтримати функціонування державних інституцій навіть в умовах повномасштабної війни. Участь у міжнародних торговельних механізмах та продовольчих ініціативах забезпечила Україні роль ключового стабілізатора глобальних ринків агропродукції.

Водночас важливо підкреслити якісний зсув у характері участі України в міжнародних безпекових системах: від пасивного отримувача допомоги до активного генератора рішень для глобальних проблем. Україна фактично

Секція 8. Національна безпека України: сучасні виклики та практики

стає «полігоном» для випробування та вдосконалення механізмів колективної безпеки, а набутий нею досвід має універсальне значення для всієї міжнародної спільноти.

Перспективи подальшого розвитку цього напрямку пов'язані з поглибленням інтеграції України до структур ЄС та НАТО, що створить якісно нову інституційну основу для економічної безпеки на довгострокову перспективу. Реалізація положень Стратегії економічної безпеки України у взаємодії з євроінтеграційним курсом держави здатна забезпечити формування стійкої, диверсифікованої та конкурентоспроможної економічної системи, здатної протистояти як воєнним, так і невоєнним загрозам національній безпеці. Таким чином, ефективна міжнародна співпраця є не лише тактичним антикризовим інструментом, а стратегічним вектором розвитку України як повноправного суб'єкта сучасного світового порядку.

Список використаних джерел:

1. Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року: Указ Президента України від 11.08.2021 р. № 347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text>.
2. International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/en/home>.
3. The World Bank. URL: worldbank.org/uk/country/ukraine.

Гарапач А.І., здобувач освітньо-наукового рівня магістр
за спеціальністю 256 Національна безпека
(за окремими сферами забезпечення і видами діяльності)
Науковий керівник: Шпак Ю.В., д.н.держ.упр.,
доц., проф. кафедри національної безпеки,
публічного управління та адміністрування
Державний університет «Житомирська політехніка»

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

Сучасне розуміння національної безпеки дедалі більше виходить за межі вузького військово-оборонного підходу та охоплює широкий комплекс політичних, економічних, соціальних, екологічних, інформаційних, технологічних, гуманітарних та інституційних чинників, від яких залежить здатність держави забезпечувати власний суверенітет, територіальну цілісність, конституційний лад, права і свободи людини, суспільну згуртованість та довгострокову життєздатність публічних інституцій. У цьому контексті національна безпека постає не лише як система захисту від загроз, а як база передумова сталого розвитку держави. Без належного рівня безпеки неможливими є економічне зростання, соціальна стабільність, інвестиційна привабливість, екологічна модернізація, якісне врядування, регіональний розвиток і реалізація стратегічних цілей суспільства.

На міжнародному рівні сталий розвиток закріплено у Порядку денному ООН до 2030 року як комплексний підхід, спрямований на досягнення балансу між економічним розвитком, соціальною справедливістю, екологічною відповідальністю, миром, партнерством і повагою до людської гідності [3]. В Україні Цілі сталого розвитку на період до 2030 року були офіційно визначені Указом Президента України № 722/2019, що засвідчило прагнення інтегрувати глобальні орієнтири сталого розвитку в національну політику, державне планування та систему публічного управління [2]. Водночас реалізація цих цілей в українських умовах неможлива без урахування безпекового контексту, оскільки повномасштабна війна, гібридні загрози, руйнування інфраструктури, демографічні втрати, економічна нестабільність, енергетичні ризики та інформаційні впливи безпосередньо змінюють умови розвитку держави.

У теоретичному вимірі національну безпеку доцільно розглядати як стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, а також як систему інституційних, правових, організаційних і ресурсних механізмів, що забезпечують здатність держави протидіяти загрозам, зберігати функціональність критичних систем і створювати умови для розвитку. Закон України «Про національну безпеку України» визначає правові основи державної політики у сфері національної безпеки й оборони, а також розмежовує повноваження державних органів у цій сфері [1]. З погляду сталого розвитку важливо, що безпека має не лише охоронний, а й розвитковий зміст: вона створює передумови для довгострокового функціонування економіки, соціальної сфери, екологічної політики, демократичних інститутів і територіальних громад.

Сталий розвиток, своєю чергою, не може тлумачитися лише як економічне зростання або екологічна політика. Він передбачає таку модель функціонування держави, за якої поточні потреби суспільства задовольняються без руйнування можливостей майбутніх поколінь, а розвиток економіки поєднується із соціальною включеністю, екологічною безпекою, інституційною спроможністю та справедливим доступом до благ і послуг. Саме тому безпека і сталий розвиток перебувають у взаємозалежності: безпека створює умови для розвитку, а сталий розвиток зменшує структурні вразливості, які можуть породжувати нові загрози.

Практичне значення цієї взаємозалежності особливо чітко проявляється в умовах війни. Руйнування енергетичної, транспортної, житлової, медичної, освітньої та цифрової інфраструктури впливає не лише на безпеку, а й на всі складові сталого розвитку. Зупинка підприємств, порушення логістики, внутрішнє переміщення населення, втрата робочих місць, зростання соціальної вразливості, екологічні наслідки бойових дій і навантаження на місцеве самоврядування свідчать, що безпекова політика має бути інтегрована в політику розвитку. За цих умов державне управління має не просто реагувати на окремі кризи, а формувати стійкі інституційні механізми, здатні підтримувати критичні функції держави, забезпечувати базові послуги, захищати населення і водночас створювати передумови для післявоєнного відновлення.

Одним із ключових напрямів практичного поєднання національної безпеки і сталого розвитку є захист критичної інфраструктури. Енергетика, водопостачання, транспорт, зв'язок, цифрові реєстри, медична система, фінансові сервіси й логістичні мережі є не лише технічними об'єктами, а основою життєдіяльності суспільства. Їх пошкодження або дестабілізація може спричинити каскадні наслідки для економіки, соціального захисту, охорони здоров'я, освіти, безпеки громадян і довіри до держави. Саме тому політика сталого розвитку має включати не лише модернізацію інфраструктури, а й оцінювання її вразливостей, резервування, кіберзахист, енергоефективність, територіальну диверсифікацію, плани безперервності діяльності та механізми швидкого відновлення.

Важливим практичним виміром є економічна безпека. Сталий розвиток держави потребує не лише зростання валового внутрішнього продукту, а й стійкої структури економіки, здатної витримувати зовнішні шоки, воєнні ризики, енергетичний тиск, порушення ланцюгів постачання та фінансову нестабільність. У цьому сенсі

національна безпека передбачає підтримку критичних виробництв, розвиток оборонно-промислового комплексу, стимулювання переробної промисловості, захист стратегічних ресурсів, продовольчу безпеку, технологічну модернізацію, інвестиційну стійкість і зменшення залежності від вразливих зовнішніх ринків. Економічна стійкість є практичним містком між безпекою та розвитком, оскільки саме вона забезпечує ресурсну основу для оборони, соціальної політики, відновлення і модернізації.

Соціальний вимір національної безпеки також є невід'ємною умовою сталого розвитку. Війна, міграція, втрата житла, травматичний досвід, безробіття, нерівність доступу до послуг, демографічні втрати та зростання кількості вразливих груп створюють ризики соціальної дезінтеграції. Тому політика національної безпеки має включати не лише оборонні заходи, а й механізми соціальної згуртованості, підтримки ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, родин загиблих, людей з інвалідністю, дітей, людей похилого віку та мешканців прифронтових і деокупованих територій. Суспільство, яке не має мінімального рівня соціальної справедливості й довіри, є більш вразливим до дезінформації, радикалізації, зовнішнього впливу та внутрішньої нестабільності.

Особливого значення набуває інформаційна безпека. У сучасних умовах інформаційні операції, дезінформація, маніпуляції історичною пам'яттю, дискредитація державних інституцій, кібератаки та підлив довіри до офіційних джерел можуть мати не менш руйнівний вплив, ніж окремі силові дії. Сталий розвиток потребує не лише фізичної безпеки, а й захищеного інформаційного простору, у якому громадяни мають доступ до достовірної інформації, здатні критично оцінювати повідомлення, а органи влади спроможні здійснювати відкриту, своєчасну і відповідальну комунікацію. В умовах гібридних загроз стратегічні комунікації стають практичним інструментом захисту національної стійкості.

Екологічна безпека також має розглядатися як складова національної безпеки і сталого розвитку. Воєнні дії, руйнування промислових об'єктів, міне забруднення, пошкодження водних систем, лісові пожежі, забруднення ґрунтів і атмосферного повітря створюють довгострокові ризики для здоров'я населення, сільського господарства, біорізноманіття, продовольчої безпеки й відновлення територій. Тому післявоєнне відновлення не може обмежуватися фізичним відтворенням зруйнованої інфраструктури. Воно має бути орієнтоване на принцип *build back better*, тобто на відновлення з урахуванням безпеки, енергоефективності, екологічної стійкості, інклюзивності та довгострокового зменшення ризиків.

Інституційна спроможність держави є ще одним ключовим елементом практичного забезпечення сталого розвитку через національну безпеку. Навіть за наявності стратегічних документів і ресурсів розвиток неможливий без ефективних органів влади, професійної публічної служби, прозорих процедур, координації між центральним і місцевим рівнями, антикорупційної стійкості, цифрових інструментів, якісного планування, моніторингу та підзвітності. Слабкі інституції самі по собі є безпековою вразливістю, оскільки вони не здатні швидко реагувати на кризи, забезпечувати справедливий розподіл ресурсів, підтримувати довіру громадян і реалізовувати довгострокові політики.

У цьому контексті особливої ваги набуває роль місцевого самоврядування. Територіальні громади є рівнем, на якому безпека і сталий розвиток безпосередньо перетворюються на якість життя населення. Саме громади організовують базові послуги, підтримку вразливих груп, локальну інфраструктуру, кризову комунікацію, гуманітарну допомогу, освітні й медичні сервіси, укриття, пункти незламності, місцеві програми відновлення. Тому національна безпека не може бути лише централізованою політикою; вона потребує багаторівневого врядування, у якому центральна влада, регіональний рівень, місцеве самоврядування, громадянське суспільство, бізнес і міжнародні партнери діють як взаємопов'язані елементи єдиної системи стійкості.

З практичного погляду забезпечення сталого розвитку через політику національної безпеки потребує переходу від реактивної моделі до превентивної і адаптивної. Реактивна модель передбачає реагування після появи кризи. Превентивна модель орієнтується на виявлення ризиків, оцінювання вразливостей, планування резервів і запобігання загрозам. Адаптивна модель доповнює це здатністю навчатися на кризах, коригувати політику, модернізувати інституції та використовувати відновлення як можливість для якісного оновлення держави. Саме така логіка відповідає сучасному розумінню стійкого врядування [4].

Важливою передумовою є інтеграція безпекових критеріїв у стратегічне планування та бюджетування. Державні й місцеві стратегії розвитку мають оцінювати не лише економічні показники, а й ризики для критичних функцій, енергетичну залежність, соціальну вразливість, екологічні загрози, інформаційні ризики, спроможність органів влади, демографічні тенденції та готовність до криз. Бюджетні рішення також мають враховувати безпековий ефект: фінансування резервних систем, кіберзахисту, укриттів, енергоефективності, соціальної підтримки, цифрової безпеки та інфраструктурної стійкості є не лише витратами, а інвестиціями у довгострокову спроможність держави [5].

Тому, національна безпека і сталий розвиток мають розглядатися не як окремі напрями державної політики, а як взаємопов'язані складові єдиної управлінської парадигми. Національна безпека забезпечує захищеність держави, суспільства і людини від загроз, а сталий розвиток формує соціально-економічні, екологічні та інституційні умови, які зменшують вразливість перед майбутніми потрясіннями. У практичному вимірі це означає необхідність інтеграції безпекового підходу в економічну політику, соціальний захист, екологічне врядування, регіональний розвиток, цифровізацію, інфраструктурне планування та післявоєнне відновлення.

Як висновок, забезпечення сталого розвитку держави в умовах сучасних загроз неможливе без системної політики національної безпеки, що виходить за межі оборонного сектору і охоплює всі ключові сфери суспільного життя. Для України така інтеграція є особливо важливою, оскільки війна та гібридні впливи одночасно випробовують обороноздатність, економіку, соціальну єдність, інституційну спроможність,

Секція 8. Національна безпека України: сучасні виклики та практики

екологічну безпеку й міжнародну суб'єктність держави. Перехід від теоретичного розуміння взаємозв'язку безпеки і розвитку до практичної політики стійкого врядування має стати одним із визначальних напрямів державного управління в умовах воєнної невизначеності та післявоєнного відновлення.

Список використаних джерел:

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19> (дата звернення: 05.05.2026).
2. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/722/2019> (дата звернення: 05.05.2026).
3. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development / United Nations. URL: <https://sdgs.un.org/2030agenda> (дата звернення: 05.05.2026).
4. Sustainable Development Goals: Ukraine. 2020 Monitoring Report / State Statistics Service of Ukraine, UNICEF, UN Resident Coordinator Office. Kyiv, 2021. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/11501/file/SDG%20Ukraine%20Monitoring%20Report%202020%20engl.pdf> (дата звернення: 05.05.2026).
5. Sustainable Development Goals: Voluntary National Review. Ukraine / United Nations Ukraine. URL: <https://ukraine.un.org/en/151096-sustainable-development-goals-voluntary-national-review-ukraine> (дата звернення: 05.05.2026).

Горян В.В., здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»
за спеціальністю 256 «Національна безпека»
Науковий керівник: д.е.н., проф. Орлов І.В.
Державний університет «Житомирська політехніка», м. Житомир

ВІЙСЬКОВА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Сучасна система світової безпеки перебуває у стані глибокої трансформації. Глобальна нестабільність, руйнування усталених систем стримування, гібридизація конфліктів і стрімкий розвиток новітніх технологій докорінно змінюють природу війни та підходи до забезпечення оборони. Для України, яка протистоїть повномасштабній збройній агресії, питання військової безпеки є питанням виживання та збереження державності.

Наразі найбільш тривожною тенденцією є системна ерозія міжнародних режимів контролю над озброєннями, що супроводжується початком нової, надзвичайно небезпечної гонки ядерних озброєнь. Світ вступає у період, коли багатосторонні механізми нерозповсюдження та роззброєння, які десятиліттями слугували запобіжниками глобальної катастрофи, виявляються паралізованими через гостру конфронтацію між великими державами.

Згідно з даними Стокгольмського інституту дослідження проблем миру, станом на січень 2024 р. загальний світовий інвентар ядерних боєголовок оцінювався у 12 405 од. [12]. Особливе занепокоєння викликає динаміка нарощування арсеналів окремими країнами. Зокрема, Китай демонструє темпи зростання ядерного потенціалу, що перевищують показники будь-якої іншої держави. Нарощення складає приблизно на 100 нових боєголовок щорічно, починаючи з 2023 р. Такі темпи змушує інші ядерні держави, зокрема США, розглядати можливість реактивації законсервованих пускових установок та розгортання нових нестратегічних ядерних озброєнь як реакцію на дії Пекіна та ядерний шантаж з боку РФ.

Також фіксується всеохоплююча мілітаризація та просторова експансія воєнного протистояння у кіберпростір і космос із залученням штучного інтелекту (далі – ШІ).

Військова безпека є станом захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності й демократичного конституційного ладу, а також інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз [9, с. 28].

При цьому в українському науковому дискурсі принциповим є розмежування терміна «військовий», що стосується безпосередньо ЗСУ, та «воєнний», який охоплює ширшу політико-стратегічну площину [6, с. 31].

Особливої уваги заслуговує визначення В. Горбуліна, який визначає військову безпеку як базовий та довгостроковий компонент формування загальної системи національної безпеки держави. Він трактує її як систему гарантій суверенітету і територіальної цілісності, що спирається на військову силу [3, с. 7]. Основним у цьому підході є розуміння того, що військова безпека не є статичним станом, а динамічним балансом між зовнішньополітичним курсом держави та її здатністю захистити національні інтереси в умовах зміни геополітичної ситуації.

Головною метою військової безпеки України в сучасних умовах є створення завчасно підготовленої і всебічно забезпеченої системи всеохоплюючої оборони на засадах стримування, стійкості та взаємодії. Дана мета спрямована на гарантування суверенітету, недоторканності державного кордону та інтеграцію держави в євроатлантичний безпековий простір [5].

Реалізація цієї мети передбачає виконання низки специфічних функцій. Ними є: захисна (оборонна); превентивна (стримуюча); прогностично-аналітична; регулятивно-правова (інституційна); інтеграційно-консолідуюча; миротворча (стабілізаційна) [10, с. 44].

Враховуючи мету та функції військової безпеки, її ефективність вимагає переходу до перманентного типу готовності як у мирний, так і у воєнний час. І це є неможливим без глибокої синергії збройних сил із цивільним сектором, суспільною стійкістю та комерційною інфраструктурою [4; 9].

Бібліометричний аналіз світових та вітчизняних публікацій підтверджує фундаментальний зсув у глобальній парадигмі безпеки. Адже з 2023 р. фіксується концептуальний перехід від парадигми експедиційних операцій до стратегій виживання у високоінтенсивній конвенційній війні. Стійке зростання кількості досліджень демонструє вихід воєнної науки за межі суто мілітарних інституцій. Провідні західні аналітичні центри фокусуються на модернізації структури сил, інтеграції штучного інтелекту та обґрунтовують необхідність використання масових, дешевих і автономних систем в умовах стратегічного протистояння та «довгої війни» [11].

Водночас українська воєнна наука демонструє безпрецедентну швидкість адаптації доктринальних положень на основі реального бойового досвіду, зосереджуючись на стандартах НАТО, математичному моделюванні і цифровізації поля бою [8, с. 68]. Оборонне виробництво стає невід'ємною частиною доктрини стратегічної витривалості, а інноваційні концепції, такі як «цифрові двійники», використання мереж 5G/6G і забезпечення «цифрового суверенітету», радикально змінюють оперативне планування. Важливо, що вітчизняна практика адаптивного управління, мережецентричної ініціативи та швидкої інтеграції комерційних технологій перетворила Україну на глобального донора стратегічних знань. І саме це стимулює партнерів переглядати власні оборонні стратегії, у яких сучасна армія розглядається як багатовимірний мультидомений інструмент, інтегрований з внутрішньою та зовнішньою політикою держави [1, с. 104].

У сучасному науковому просторі теорія військової безпеки оперує дворівневою структурою категоріального апарату. Перший рівень включає фундаментальні поняття, такі як «війна», «мир», «сила», «агресія», які складають онтологічну основу воєнної науки. Другий рівень формують операційні категорії: «воєнна доктрина», «стратегічне стримування», «гібридна війна», «резистентність», «сек'юритизація». Еволюція цих понять не є лінійною. Вона характеризується періодами кумулятивного накопичення знань і радикальними парадигмальними зсувами, зумовленими глобальними конфліктами або технологічними проривами.

На початку ХХІ ст. категоріально-понятійний апарат теорії військової безпеки зіткнувся з викликом «розмивання кордонів» між війною та миром, фронтом та тилом, військовим та цивільним. Концепція «гібридної війни» стала спробою описати цю нову реальність, де агресор використовує комбінацію регулярних сил, іррегулярних формувань, кібератак, економічного тиску і масованої дезінформації для досягнення стратегічних цілей без оголошення війни.

Серед основних категорій сучасної гібридної конфліктності варто виділити такі [3, с. 8]:

1. Інформаційна війна і стратегічні комунікації, що мають на увазі використання медіа-ресурсів та соціальних мереж для руйнування когнітивної стійкості противника.

2. Визнання цифрового середовища п'ятим театром воєнних дій (після землі, моря, повітря та космосу), де метою є деструкція критичної інфраструктури та систем управління.

3. «Сіра зона», що є простором між мирною конкуренцією і відкритим збройним конфліктом, де держави діють приховано, використовуючи найманців, економічний шантаж для поступового підриву суверенітету об'єкта атаки.

4. Асиметрія та неконвенційність, а саме використання слабшою стороною нестандартних методів (тероризм, хакерство, використання цивільних як живого щита) для нівелювання технологічної переваги регулярної армії.

Гібридна війна актуалізувала класичне поняття «центру тяжіння», змістивши його з армії на свідомість населення. Тепер військова безпека визначається категорією «національної стійкості». Під цією категорією розуміється здатність держави і суспільства витримувати шоки, швидко відновлюватися та адаптуватися до нових загроз. Це, в свою чергу, призвело до появи концепції «всеохоплюючої оборони», де кожен громадянин та кожна державна інституція є елементом оборонної архітектури.

Щодо України, то варто зауважити, що перші вітчизняні доктрини (1993 р.) базувалися на припущенні відсутності прямого воєнного противника. Воєнна безпека визначалася переважно через «недопущення війни» і «мирне врегулювання конфліктів». Україна декларувала нейтралітет та ядерне роззброєння, що заклало основу для поняття «міжнародних гарантій безпеки» (Будапештський меморандум), які пізніше виявилися недієвими [7, с. 369].

Доктрина 2004 р. ввела поняття «інтеграції до європейських та євроатлантичних структур», але водночас зберігала елементи співпраці з Росією. Понятійний апарат збагатився категоріями «кризового реагування» та «міжнародного тероризму». Проте в 2010-2012 рр. відбувся термінологічний відкат до позаблоковості, що супроводжувався деградацією поняття «воєнна загроза» на рівні оборонного планування [2, с. 93].

Агресія РФ у 2014 році змусила радикально переглянути апарат безпеки. У доктрині 2015 р. Росія була офіційно визначена як «воєнний противник». З'явилися категорії «гібридна війна», «тимчасово окупована територія», «стримування агресора». Почалася активна імплементація стандартів НАТО, що привнесло поняття «сумісності» і «демократичного цивільного контролю».

Стратегія воєнної безпеки 2021 р. ввела концепцію «всеохоплюючої оборони», яка базується на синергії військових і невійськових засобів. Після початку повномасштабного вторгнення 2022 року категоріальний апарат поповнився термінами:

1. «Рашизм», що позначає ідеологічну основу агресії противника, яка потребує специфічних засобів протидії в когнітивній сфері.

2. «Національний спротив», а саме залучення територіальної оборони і руху опору як офіційних складових воєнної безпеки.

3. «Деокупація та реінтеграція», які являють собою стратегічні цілі, що визначають параметри військової перемоги.

4. «Стійкість» під якою розуміється здатність системи життєзабезпечення країни функціонувати в умовах постійних ракетних атак [9, с. 75].

Сучасний український апарат безпеки також активно оперує поняттям «безпекових гарантій» у новому форматі. При цьому не як запевнень, а як конкретних зобов'язань партнерів щодо озброєння та санкцій. І це відображає перехід від ліберального до реалістичного розуміння міжнародної підтримки.

Таким чином, сучасна система світової безпеки знає фундаментальної трансформації під впливом глобальної нестабільності, ерозії режимів контролю над озброєннями і просторової гібридизації конфліктів. І це зумовило еволюцію концепції військової безпеки від суто збройного захисту до парадигми «всеохоплюючої оборони» і національної стійкості. У цьому жорсткому контексті українська воєнна наука і доктринальна база пройшли стрімкий шлях від декларативного нейтралітету до чіткої ідентифікації екзистенційних загроз. Спираючись на безпрецедентний бойовий досвід, швидко імплементацію стандартів НАТО та синергію військового й цивільного секторів, Україна не лише адаптувала свій категоріально-понятійний апарат для протидії багатовимірній агресії. Вона перетворилася на глобального донора стратегічних знань, який стимулює

міжнародних партнерів переглядати власні оборонні парадигми у напрямку забезпечення перманентної готовності та надання реалістичних безпекових гарантій.

Список використаних джерел:

1. Богуцький П. П. Концептуальні засади права національної безпеки України : монографія / П. П. Богуцький. Київ ; Одеса : Фенікс, 2020. 376 с.
2. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики : Вибр. наук. праці. Київ: НІСД, 2016. 528 с.
3. Горбулін В. П. Національна безпека України: фокус пріоритетів в умовах пандемії. *Вісник Національної академії наук України*. 2020. № 5. С. 3-18
4. Гриценко Г. Аналітична записка: Гендерний підхід в контексті всеохопної оборони. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/feminism-in-detail/analitichna-zapyska-genderniy-pidhid-v-kontexti-vseohopnoi-oborony.html>
5. Луценко Ю. Поняття та зміст воєнної безпеки України у світлі сучасних викликів та загроз. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2018. Вип. 137. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/3650/3318>
6. Національна безпека України в умовах воєнного стану: загальна характеристика концепції; міжнародний аспект; нормативне регулювання; судова практика / укл.: Р. В. Алієв, О. А. Джус, І. М. Копотун, І. М. Коропатнік, М. А. Микитюк, О. О. Павлюк, В. П. Петков, С. В. Петков, Р. М. Скриньковський, Б. М. Шамрай, А. В. Юрков. Київ : ВД «Професіонал», 2024. 480 с.
7. Пархоменко-Кудевіл О. Теоретичні засади формування та розвитку воєнної безпеки України. *Litopus Volyni*. 2023. С. 367-371.
8. Проблематика, тенденції і перспективи розвитку воєнної науки та освіти в умовах сучасних глобальних викликів та конфліктів: збірник тез Міжнародного науково-практичного семінару / Центральний науково-дослідний інститут Збройних Сил України. Київ : 7БЦ, 2024. 408 с.
9. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. Київ : НІСД, 2022. 532 с.
10. Ситник Г. П. Організаційно-правові засади забезпечення воєнної безпеки України : курс лекцій. К: ТОВ “САК Лтд.”, 2023. 112 с.
11. Military Doctrine. RAND, URL: <https://www.rand.org/topics/military-doctrine.html>
12. Nuclear risks grow as new arms race looms - new SIPRI Yearbook out now. URL: <https://www.sipri.org/media/press-release/2025/nuclear-risks-grow-new-arms-race-looms-new-sipri-yearbook-out-now>

Гоша К.С., здобувач освітньо-наукового рівня магістр
за спеціальністю КЗ «Національна безпека»
Северенчук І.І., здобувач освітньо-наукового рівня магістр
за спеціальністю КЗ «Національна безпека»
Державний університет «Житомирська політехніка»

КОРУПЦІЯ ТА ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ ТА МЕТОДИ ПРОТИДІЇ В СИСТЕМІ ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Корупція та тіньова економіка залишаються одними з найбільш деструктивних чинників, що системно підривають економічну безпеку держави. В умовах збройної агресії Росії та повоєнного відновлення ці явища набувають особливо критичного значення, оскільки безпосередньо впливають на ефективність використання бюджетних ресурсів, інвестиційний клімат та довіру міжнародних партнерів до України. За даними Shadow Economy Report (2025) [2], середньосвітній рівень тіньової економіки у 2023 році склав 19,3% ВВП (за рівноважним середнім по країнах), тоді як в Україні цей показник оцінюється на рівні близько 19,3% ВВП, що становить понад 34,5 млрд доларів США поза межами офіційного обігу. Таким чином, за масштабами тінізації економіки Україна перебуває у групі країн із середнім рівнем ризику, однак в умовах воєнного стану цей ризик суттєво зростає.

Серед ключових проблем оцінки рівня корупції та тіньової економіки слід виокремити такі:

1. Методологічний розрив між суб'єктивними та об'єктивними вимірниками. Традиційні індикатори, зокрема Індекс сприйняття корупції (CPI) Transparency International [3], базуються переважно на експертних опитуваннях. У 2025 році Україна отримала 36 балів зі 100, при цьому 72,2% громадян вважають корупцію надзвичайно серйозною проблемою. Водночас CPI не відображає реальних фінансових втрат держави від корупційних схем.

2. Складність розмежування корупційних та некорупційних форм тінізації. Методологія EY (2025) для оцінки тіньової економіки базується на підході Currency Demand Approach (CDA) з використанням технік Bayesian Model Averaging (BMA), що дозволяє враховувати сотні тисяч комбінацій детермінант тіньової активності. Проте навіть такий підхід не дозволяє повністю ізолювати корупційну складову від загальної тіньової діяльності.

3. Розрив між офіційною статистикою та реальним масштабом явища. У більшості країн рівень неформальної зайнятості значно перевищує частку тіньової економіки у ВВП, що свідчить про те, що значна частина тіньової діяльності здійснюється зареєстрованими суб'єктами господарювання через заниження доходів та ухилення від оподаткування.

Ефективна протидія корупції та тінізації економіки в системі зміцнення економічної безпеки держави передбачає застосування комплексу методів, які умовно можна згрупувати за кількома напрямками.

Цифровізація та Data-driven підхід. Перехід до моделі превентивного моніторингу на основі даних є одним із найбільш перспективних напрямів. Використання цифрових аналітичних платформ (YouControl, Clarity Project) дозволяє виявляти приховані зв'язки та конфлікти інтересів ще на етапі підготовки державних контрактів. Ефективність запровадження електронних фіскальних чеків (Electronically Traceable Cash Receipt, ETCR) підтверджена як інструменту, що суттєво знижує масштаби тіньового готівкового обігу. Практичним підтвердженням є робота системи Prozorro Market, яка лише у 2025 році забезпечила економію понад 3 млрд грн у медичних закупівлях, довівши загальний обсяг прозорих транзакцій до 22,8 млрд грн.

Інституційне зміцнення антикорупційної системи. Попри складність досудового розслідування корупційних злочинів, судова практика в Україні поступово активізується. Якщо у 2024 році було винесено 2 195 вироків за корупційні злочини, то за першу половину 2025 року цей показник зріс на 37% порівняно з аналогічним періодом. Це засвідчує поступове подолання безкарності як ключової умови дієвості антикорупційного законодавства, зокрема Закону України «Про запобігання корупції» [1] та Антикорупційної стратегії на 2021-2025 роки, Антикорупційної стратегії на 2026-2030 роки.

Підвищення довіри до держави та формалізація бізнесу. Довіра є критично важливим, але часто недооціненим чинником успішних реформ у сфері детінізації. Реформи, спрямовані на спрощення регуляторного середовища, зниження адміністративного навантаження на бізнес та підвищення прозорості державних фінансів, сприяють виходу підприємств із тіні. Зокрема, авторитетна організація підкреслює, що загальна переконаність суспільства в тому, що «кожен платить свою частку», суттєво підвищує добровільне дотримання податкового законодавства.

Міжнародне співробітництво та гармонізація законодавства. Ефективне скорочення тіньової економіки та корупції неможливе без активної міжнародної взаємодії. Зокрема, є важливим обмін інформацією між податковими органами, залучення міжнародних стандартів комплаєнсу та узгодження антиухильницьких норм. Для України це означає продовження гармонізації законодавства з acquis ЄС, реалізацію рекомендацій FATF щодо фінансового моніторингу та посилення співпраці з Групою держав проти корупції (GRECO).

Отже, зміцнення економічної безпеки України потребує системного переходу від виключно каральної до превентивно-аналітичної моделі протидії корупції та тіньовій економіці. Комплексний підхід, що поєднує цифровізацію державного управління, інституційне зміцнення антикорупційних органів, підвищення довіри

Секція 8. Національна безпека України: сучасні виклики та практики

суспільства до держави та активну міжнародну співпрацю, дозволить суттєво скоротити тіньовий сектор і забезпечити стаке зростання національної безпеки в умовах воєнного та повоєнного відновлення. Країни, які досягли найбільшого прогресу у детінізації, поєднували технологічні інновації з інституційними реформами та посиленням суспільного контролю.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
2. EY Economic Analysis Team. Shadow Economy Exposed: Estimates for the World and Policy Paths. EY, March 2025. URL: <https://www.ey.com/content/dam/ey-unified-site/ey-com/en-gl/insights/tax/documents/ey-gl-shadow-economy-report-02-2025.pdf>
3. Transparency International Ukraine. Індекс сприйняття корупції 2025. URL: <https://ti-ukraine.org>.

Дикий А.П., д.с.н.,
проф. кафедри національної безпеки, публічного управління та адміністрування
Ковба А.А., здобувач освітньо-наукового рівня доктор філософії
за спеціальністю 256 «Національна безпека»
Державний університет «Житомирська політехніка»

РЕСУРСНА БАЗА КРАЇН ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ВОЄННО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

Нарощування конкуренції між провідними державами світу за стратегічні мінерали та енергетичні ресурси в умовах структурної трансформації глобального порядку визначає зростаючу геополітичну вагу Латинської Америки. Регіон, що традиційно розглядався переважно як постачальник сировини на світові ринки, набуває нових вимірів значущості у зв'язку зі зміщенням технологічних пріоритетів у сфері оборони в бік електронних систем, акумуляторних технологій і рідкісноземельних компонентів. У цьому контексті дослідження зв'язку між природно-ресурсною базою латиноамериканських держав і їхнім воєнно-економічним потенціалом набуває самостійної наукової та прикладної цінності.

Латинська Америка концентрує виняткову частку глобальних запасів критичних мінералів. За даними Геологічної служби США (USGS) 2025 р., «Літійовий трикутник» - Аргентина, Болівія та Чилі — акумулює 49,6% відомих світових ресурсів літію [4, с. 2]. За іншими оцінками, із урахуванням потенційних родовищ, частка трьох держав сягає 60-75% [8, с. 1]. Чилі та Перу забезпечують понад 34% світового видобутку міді [4, с. 2], яка залишається ключовим матеріалом для виробництва електронних систем, боєприпасів і засобів зв'язку. Бразилія домінує у видобутку ніобію - стратегічного легувального металу для виготовлення надміцних сплавів, що застосовуються у ракетній промисловості та авіабудуванні. Паливно-енергетичний сегмент представлений нафтогазовими родовищами Венесуели й Мексики, а також шельфовими покладами пре-солевої зони у бразильського узбережжя.

Феномен «Літійового трикутника» є центральним для розуміння ресурсно-воєнного виміру регіону. Попит на літій, зумовлений масовим переходом до акумуляторних технологій у цивільній та оборонній сферах, перетворив ці солончаки на зону активного геополітичного змагання між США та КНР. Наприкінці 2024 р. Болівія підписала угоду на 1 млрд дол. із китайським консорціумом за участю корпорації CATL щодо будівництва заводів із прямого добування літію на Уюньських солончаках, зберігши за державою контрольний пакет у 51% [7, с. 3]. Аргентина, навпаки, обрала ліберальну модель залучення іноземних інвестицій і прогнозує зростання виробництва літійового карбонату до 130 800 т у 2025 р., що на 75% більше, ніж у попередній рік [7, с. 4]. На початку 2025 р. між Аргентиною, Болівією та Чилі відновилися переговори щодо формування «Альянсу Літійового трикутника» для гармонізації екологічного та фіскального регулювання [9, с. 2], хоча суттєві ідеологічні відмінності між урядами ускладнюють регіональну координацію [8, с. 3].

Воєнні видатки країн Латинської Америки у 2023 р. склали 2,8% глобальних оборонних витрат [5, с. 1]. Абсолютним лідером є Бразилія: за даними SIPRI, у 2023 р. її витрати на оборону зросли на 3,1% і досягли 22,9 млрд дол. США - близько 50% регіонального показника [6, с. 1]. На другій позиції - Мексика з майже 10 млрд дол. США, третю і четверту посідають Колумбія та Чилі. За відносним показником - часткою ВВП - лідерство утримує Колумбія з 2,87%, що є найвищим значенням у регіоні і пояснюється тривалим збройним конфліктом та необхідністю протидії транснаціональним організованим злочинним угрупованням [6, с. 2]. Регіональний ринок оборонної продукції зростає в середньому на 1,5% щорічно до 2029 р., насамперед за рахунок модернізації бронетанкової техніки і морських сил [3, с. 1].

Механізм трансформації ресурсної бази у воєнно-економічний потенціал є багатоканальним. По-перше, доходи від експорту стратегічних мінералів формують фіскальну основу для оборонних програм: чилійський «Мідний закон» протягом десятиліть пов'язував частину доходів державної компанії Codelco з фінансуванням збройних сил. По-друге, власні запаси сировини знижують стратегічну залежність від зовнішніх постачальників у виробництві боєприпасів і техніки. По-третє, ресурсне багатство стимулює інтерес провідних держав до регіону і, відповідно, спонукає латиноамериканські країни до розвитку оборонно-промислових партнерств. Яскравим прикладом є бразильська програма PROSUB, реалізована у співпраці з Францією: у рамках угоди Бразилія буде чотири дизель-електричні підводні човни і розвиває інфраструктуру для введення в дію підводного човна з ядерною енергетичною установкою до 2030 р. [2, с. 1].

Водночас вплив ресурсної бази на воєнно-економічний потенціал регіону обмежується низкою структурних чинників. Виробничі ланцюги критичних мінералів залишаються переважно орієнтованими на експорт сировини, тоді як переробка і виробництво кінцевої продукції зосереджені за межами регіону - передусім у Китаї, який контролює понад 70% потужностей із виробництва літій-іонних акумуляторів [8, с. 2]. Запуск нової гірничодобувної шахти від отримання дозволу до першого прибутку потребує не менше семи років [1], що обмежує гнучкість реагування на зміни в глобальній кон'юнктурі. Нарешті, внутрішньополітична нестабільність низки держав і висока нерівність у розподілі ресурсних доходів послаблюють суспільну підтримку довгострокових оборонно-промислових стратегій.

Таким чином, ресурсна база Латинської Америки є необхідною, але недостатньою умовою формування повноцінного воєнно-економічного потенціалу. Природна рента є фундаментом для нарощування оборонних витрат і приваблення стратегічних партнерств, однак без розвитку власних переробних компетенцій, технологічної диверсифікації та регіональної безпекової координації регіон залишається значною мірою на периферії глобальних ланцюгів виробництва озброєнь. Перспективи зміни цього становища визначатимуться здатністю ключових держав - передусім Бразилії, Чилі й Аргентини - трансформувати сировинний потенціал у суверенні технологічні та оборонно-промислові компетенції в умовах посиленої конкуренції США і КНР за контроль над стратегічними ресурсами Глобального Півдня.

Список використаних джерел:

1. Латинська Америка може стати новою суперсилою - на це є три причини. Babel.ua. 2024. URL: <https://babel.ua/texts/97228-latinska-amerika-mozhe-stati-novoyu-nadderzhavoyu-stolittya-na-ce-ye-tri-prichini-chi-skoristayetsya-vona-shansom-perekazuyemo-material-the-economist>
2. Chapter Seven: Latin America and the Caribbean. The Military Balance. 2025. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/04597222.2025.2445479>
3. Defense and Security Markets in Latin America: + 1.5% per Year to 2029. Expodefensa. 2025. URL: <https://www.expodefensa.com.co/defense-and-security-markets-in-latin-america-1-5-per-year-to-2029/>
4. Geopolitics, Host Country Policy, and Critical Mineral Investment in Latin America. AIB Insights. 2025. URL: <https://insights.aib.world/article/146203-geopolitics-host-country-policy-and-critical-mineral-investment-in-latin-america>
5. Global Defense Spending Annual Part 3 – Africa, Latin America & The Middle East. Defense Security Monitor. 2024. URL: <https://dsm.forecastinternational.com/2024/05/03/global-defense-spending-annual-part-3-africa-latin-america-the-middle-east/>
6. Global military spending surges amid war, rising tensions and insecurity. SIPRI. 2024. URL: <https://www.sipri.org/media/press-release/2024/global-military-spending-surges-amid-war-rising-tensions-and-insecurity>
7. South America's Lithium Triangle Reshapes Global Trade Through Resource Nationalism. Catalyst McGill. 2025. URL: <https://catalystmcgill.com/south-americas-lithium-triangle-reshapes-global-trade-through-resource-nationalism/>
8. The Geopolitics of Lithium in 2025. The National Interest. 2025. URL: <https://nationalinterest.org/blog/energy-world/the-geopolitics-of-lithium-in-2025>
9. The New Geology of Power: Latin America and the Geopolitics of Critical Minerals. CLAWS. 2025. URL: <https://claws.co.in/the-new-geology-of-power-latin-america-and-the-geopolitics-of-critical-minerals/>
10. Trends in World Military Expenditure, 2024. SIPRI Fact Sheet. 2025. URL: <https://www.sipri.org/publications/2025/sipri-fact-sheets/trends-world-military-expenditure-2024>

Ковальчук А.О.,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 256 «Національна безпека»
Державний університет «Житомирська політехніка», м. Житомир

РОЛЬ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Соціальна безпека є невід'ємною складовою національної безпеки України, оскільки її рівень безпосередньо впливає на стабільність суспільства, рівень соціальної напруги та довіру населення до державних інституцій. Її основу становить захищеність життєво важливих інтересів людини, громадянина, суспільства і держави, а основними об'єктами виступають люди, насамперед соціально вразливі категорії населення, їхні потреби, права та інтереси. Забезпечення належного рівня соціальної безпеки є однією з ключових умов суспільної стабільності та сталого розвитку держави [7].

Необхідність зміцнення соціальної безпеки зумовлена положеннями Конституції України, відповідно до яких Україна визначається як соціальна держава, діяльність якої спрямована на створення умов для гідного життя та вільного розвитку людини. Реалізація цього конституційного принципу передбачає здійснення державою ефективної соціальної та економічної політики, спрямованої на формування достатнього соціально-економічного потенціалу для підтримання забезпечення добробуту населення та підтримання належного рівня соціальної захищеності громадян [4].

У сучасних умовах особливого значення набуває надання соціальних послуг, які виступають одним із ключових механізмів підтримки населення, що перебуває у складних життєвих обставинах. Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги», соціальні послуги – це дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб і сімей, які в них перебувають. Основними функціями соціальних послуг є соціальна підтримка, профілактика, адаптація та інтеграція населення. Їх реалізація забезпечує допомогу особам, які потребують сторонньої підтримки, сприяє зменшенню соціальної напруги та підтриманню суспільної стабільності [6].

Важливість соціальних послуг у системі соціальної безпеки полягає у їх здатності запобігати соціальному відчуженню, знижувати ризики бідності та соціальної ізоляції, підтримувати сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах, а також забезпечувати інтеграцію осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб, дітей-сиріт, осіб похилого віку та інших категорій населення, які потребують підтримки, сприяють соціальній адаптації населення до сучасних суспільних викликів, забезпечують психологічну підтримку та формують умови для підвищення рівня соціальної згуртованості [6].

Актуальність теми соціальних послуг суттєво зросла в умовах повномасштабної війни, соціальної нестабільності та збільшення кількості вразливих категорій населення. Збройна агресія проти України спричинила зростання кількості внутрішньо переміщених осіб, сімей у складних життєвих обставинах, осіб з інвалідністю, дітей, які потребують особливого захисту, а також громадян, які потребують психологічної, соціальної та реабілітаційної допомоги. За таких умов система соціальних послуг стає не лише складовою соціального захисту, а й важливим інструментом підтримання суспільної стабільності та соціальної стійкості держави [3].

Разом із тим, сучасна система соціальних послуг в Україні стикається з низкою проблем, які негативно впливають на її ефективність. Однією з ключових є недосконалість нормативно-правового забезпечення: для частини соціальних послуг відсутні державні стандарти, а окремі чинні стандарти залишаються застарілими та не відповідають сучасному законодавству, що призводить до різного трактування порядку надання послуг і суттєвих відмінностей у їх якості залежно від спроможності громади чи рівня підготовки фахівців, що посилює соціальну нерівність і знижує рівень соціальної захищеності населення [5].

Серйозну загрозу для соціальної безпеки становлять також кадрові проблеми у сфері соціальних послуг. Дефіцит фахівців, висока плинність кадрів, недостатній рівень оплати праці та професійне вигорання негативно позначаються на якості соціальної підтримки населення. В умовах значного емоційного навантаження фахівці часто працюють із великою кількістю кризових випадків без належної професійної підтримки та супервізії. У підсумку знижується ефективність раннього виявлення складних життєвих обставин, профілактики соціальних ризиків та надання своєчасної допомоги населенню [1].

Не менш важливими є проблеми матеріально-технічного забезпечення та доступності соціальних послуг, особливо у сільських і віддалених громадах, де через нестачу транспорту та мобільних форм роботи отримувачі послуг часто не мають можливості своєчасно отримати необхідну допомогу. Частина установ функціонує у приміщеннях, що не відповідають сучасним вимогам доступності та безбар'єрності [1].

Суттєвим викликом залишається надмірна бюрократизація процесу надання соціальних послуг. Значний обсяг документації та складність процедур призводять до того, що фахівці витрачають значну частину робочого часу не на безпосередню роботу з людьми, а на адміністративні процедури, а це знижує оперативність реагування

Секція 8. Національна безпека України: сучасні виклики та практики

системи соціального захисту і спричиняє поглиблення складних життєвих обставин та посилення соціальної напруги.

Важливою проблемою є недостатній рівень міжвідомчої взаємодії між суб'єктами взаємодії в системі надання соціальних послуг. Несвоєчасний обмін інформацією про випадки домашнього насильства, бездоглядності дітей чи інших кризових ситуацій ускладнює оперативне реагування та надання комплексної допомоги та негативно впливає на своєчасне виявлення складних життєвих обставин.

Окремої уваги потребують проблеми цифровізації соціальної сфери. Попри значний потенціал Єдиної інформаційної системи соціальної сфери, її впровадження супроводжується технічними труднощами, подвійним веденням документації та недостатнім рівнем навчально-методичного супроводу фахівців, що додатково збільшує адміністративне навантаження на них [2].

Наявність зазначених проблем впливає не лише на отримувачів соціальних послуг, а й на загальний рівень соціальної безпеки держави, оскільки сприяє зростанню соціальної вразливості населення та посиленню соціальної напруги. В умовах сучасних безпекових викликів це становить додаткову загрозу суспільній стабільності та стійкості держави.

Удосконалення системи соціальних послуг має здійснюватися комплексно. Насамперед важливим є оновлення законодавчої бази, розроблення державних стандартів для всіх соціальних послуг та усунення нормативних колізій, що дозволить забезпечити єдині підходи до надання допомоги, підвищити її якість і доступність для населення. Важливим напрямом є також формування ефективної кадрової політики у сфері соціальних послуг. Підвищення рівня оплати праці, забезпечення можливостей професійного розвитку, впровадження супервізії та програм психологічної підтримки працівників сприятимуть зниженню професійного вигорання, стабілізації кадрового потенціалу та підвищенню якості соціальної роботи.

Не менш важливим є розвиток інтегрованих соціальних послуг, мобільних форм роботи та цифровізації соціальної сфери. Розширення мережі мобільних бригад, впровадження комплексної підтримки для осіб з інвалідністю, ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій населення сприятимуть підвищенню доступності соціальної допомоги й оперативному реагуванню на кризові ситуації. Водночас розвиток інформаційно-просвітницької діяльності та підвищення рівня обізнаності населення щодо можливостей отримання соціальних послуг дозволить посилити превентивну роботу, своєчасно виявляти складні життєві обставини та формувати довіру населення до соціальних інституцій.

У сукупності такі заходи сприятимуть не лише підвищенню ефективності системи соціальних послуг, а й зміцненню соціальної безпеки держави шляхом зниження соціальної нерівності, попередження кризових ситуацій та забезпечення соціальної стабільності в суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Гоцелюк В. Основні проблеми діяльності центрів надання соціальних послуг. *«Могілянські читання – 2024: досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти»*. Психологічні аспекти розвитку особистості в сучасних реаліях: XXVII Всеукр. науково-практ. конф., м. Миколаїв, 6-10 листоп. 2024 р. Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, Миколаїв, 2024. С. 22-25.
2. Єдина інформаційна система соціальної сфери (ЄІССС). *Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України*. URL: <https://www.msp.gov.ua/e-servisy/yeisss> (дата звернення: 22.04.2026).
3. Іванісов О. Соціальний захист як інструмент забезпечення соціальної безпеки населення України. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. Т. 9, № 1. С. 46-50.
4. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vp#Text> (дата звернення: 09.03.2026).
5. Місія (все ще) нездійснена: недоліки сфери соціальних послуг та як їх усунути. *Децентралізація в Україні*. URL: <https://decentralization.ua/news/17991> (дата звернення: 22.04.2026).
6. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII : станом на 7 лют. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 10.03.2026).
7. Самборський І., Трофімчук О. Соціальна безпека як складова національної безпеки держави. *«Управління та адміністрування в умовах протидії гібридним загрозам національній безпеці»* : Матеріали II міжнар. науково-практ. конф., м. Київ, 7 груд. 2021 р. Київ, 2021. С. 459-461.

Комареус Т. В., студентка групи ПО-3
Науковий керівник: Кошель О.М., д.і.н., проф. кафедри національної
безпеки, публічного управління та адміністрування
Державний університет «Житомирська політехніка»

ВИБОРЧА СИСТЕМА НА ПОВОЄННИХ ВИБОРАХ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ: ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ

Проведення виборів народних депутатів України після скасування дії правового режиму воєнного стану може супроводжуватися безпрецедентними викликами, які потребуватимуть законодавчого регулювання. Зокрема це стосується питань голосування українських громадян, що перебувають за кордоном, реалізації ними пасивного виборчого права, специфіки голосування військовослужбовців, внутрішньо переміщених осіб, забезпечення рівних умов для суб'єктів виборчого процесу.

Ці фактори зумовлюють актуальність дослідження, оскільки в період російсько-української війни, має місце низька активність політичних партій, руйнація партійної інфраструктури, обмежені можливості для проведення масових акцій, донесення інформації до виборців тощо, що спричинено дією правових механізмів воєнного стану.

Комплексний аналіз передумов проведення виборів у післявоєнний період проводиться у дослідженнях Ю. Ключковського та В. Венгера [1]. Теоретичні та прикладні аспекти адаптації виборчого законодавства опрацьовуються експертами Міжнародної фундації виборчих систем (IFES). Вагомий внесок у вивчення ризиків цифрових маніпуляцій роблять аналітики низки українських громадських організацій.

Метою дослідження є проведення системного аналізу потреб реформування виборчого законодавства для забезпечення рівних можливостей суб'єктів виборчого процесу та вирішення потенційних загроз для виборчого процесу.

Еволюція виборчих систем в Україні пройшла закономірний шлях розвитку - від мажоритарної до змішаної та пропорційної виборчих систем. Запровадження у Виборчому кодексі пропорційної системи із відкритими списками стало логічним кроком еволюції виборчої системи, проте повномасштабна агресія РФ створила умови, за яких чинна модель може створити нерівні можливості для суб'єктів виборчого процесу.

Так, вагомою проблемою може стати відсутність партійної інфраструктури для потенційних нових політичних сил. Результати соціологічного опитування, проведеного дослідницькою компанією «Active Group» у квітні 2026 року вказали, що значна частина респондентів, які визначилися із вибором і готові взяти участь у голосуванні є прихильниками потенційних політичних сил, що можуть бути сформовані у майбутньому. Так, 44,3% респондентів вказали, що будуть голосувати за гіпотетичні партії: Партія Валерія Залужного, Партія Кирила Буданова, Партія «Азов», Партія «Третя штурмова», Партія Сергія Притули [3].

При цьому, у разі, якщо дійсно будуть сформовані такі політичні сили і вони приймуть участь у повоєнних парламентських виборах, ці суб'єкти виборчого процесу перебуватимуть у нерівних умовах у порівнянні із вже діючими політичними партіями. Ця нерівність буде проявлятися, насамперед, у відсутності «класичної» партійної інфраструктури: діючих регіональних партійних осередків, партійних ЗМІ, навчальних центрів, молодіжних, жіночих, інших громадських організацій, що працюють в рамках партійних ініціатив. Враховуючи, що норми Виборчого кодексу передбачають формування регіональних виборчих округів, які у більшості випадків збігаються з межами областей, їх величина, а також відсутність партійної інфраструктури, можуть стати суттєвими перешкодами для кандидатів від нових політичних сил.

Часткове вирішення цієї проблеми можливе шляхом збільшення кількості виборчих округів. Це дозволить зменшити важливість партійної інфраструктури для ведення кандидатами агітації, організації зустрічей із виборцями, висунання кандидатур членів виборчих комісій, організації спостереження тощо. Разом із тим суттєве збільшення кількості виборчих округів може повернути у виборчий процес і низку недоліків, що були притаманні мажоритарній виборчій системі, зокрема, проблему прямого і непрямого підкупу виборців.

Іще одним шляхом вирішення проблеми відсутності партійно інфраструктури для нових політичних сил можуть стати законодавчі зміни, які передбачатимуть запровадження на повоєнних виборах пропорційної системи із закритими списками. Однак у цьому випадку існує ризик повернення у виборчий процес значної проблеми, яка мала місце під час попередніх виборчих кампаній – одноосібного впливу партійного керівництва на прийняття рішень щодо формування виборчого списку. Для часткового зменшення цієї проблеми необхідно буде суттєво переглядати і деталізувати норми виборчого законодавства про процедури затвердження виборчого списку.

Втім проблема недостатньої партійної інфраструктури може бути частково компенсована використанням цифрових ресурсів. Формування горизонтальних мереж підтримки через соціальні медіа та цифрові платформи дозволяє суб'єктам виборчого процесу швидко залучати прихильників без значних фінансових витрат.

Окрім цього, значними викликами для проведення повоєнних виборів народних депутатів України є оновлення державного реєстру виборців, організація голосування у закордонному, виборчому окрузі, кіберзагрози. На думку Ю. Ключковського та В. Венгера особливу увагу має бути також приділено питанням захисту вітчизняного інформаційного простору: «Надзвичайно важливо розробити та оперативно імплементувати ефективні інструменти протидії ворожій пропаганді, різним формам маніпуляції свідомістю

Секція 8. Національна безпека України: сучасні виклики та практики

виборців (поширення фейкових новин, дезінформація та ін.), зловживання сучасними цифровими (диджиталізованими) інструментами комунікації тощо» [1, с. 46]. При цьому важливо, щоб ці механізми не суперечили свободі думки та слова і було створене правове та організаційне підґрунтя для розпізнання й недопущення деструктивного впливу неправдивої інформації на людину [2, с. 473].

Таким чином, реформування виборчого законодавства та вдосконалення виборчої системи на виборах народних депутатів України є важливим і актуальним завданням, що відповідає питанням національної безпеки України. Вирішення безпекових, організаційних та інформаційних ризиків має відбуватися із врахуванням світового досвіду та відповідати міжнародним виборчим стандартам. Вдосконалення виборчої системи дозволить створити рівні можливості для суб'єктів виборчого процесу та надати можливість реалізувати активне виборче право громадянам України у закордонному виборчому окрузі.

Список використаних джерел:

1. Ключковський Ю., Венгер В. Передумови та виклики для організації й проведення виборів в Україні у післявоєнний час. Рада Європи, 2020. 47 с. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/80b4eb22-521d-455e-aaeb-2c9d2df6b6c5/content> (дата звернення: 23.04.2026).
2. Кушнір І. П., Адамчук С. Протидія дезінформації: організаційно-правовий аспект. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. С. 470–475. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/02/80.pdf> (дата звернення: 21.04.2026).
3. Соцопитування Active Group, 20 квітня 2026, Регіон: Україна, Вибори в Україні, Ukraine Elections. *Вибори в Україні, Ukraine Elections*. URL: https://ukraine-elections.com.ua/uk/socopros/opinion_poll_show/2242 (дата звернення: 24.04.2026).

Кузьменко А.В.,
здобувач освітньо-наукового рівня доктор філософії
за спеціальністю 256 «Національна безпека»
Науковий керівник: Супрунова І.В., д.н.держ.упр., доц.
Державний університет «Житомирська політехніка»

ВИКЛИКИ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЕРЖАВНИМИ СУБ'ЄКТАМИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

В умовах цифрової трансформації державного управління та стрімкого розвитку технологій штучного інтелекту (ШІ) питання оцінки ризиків їх використання у сфері інформаційної безпеки набуває особливої актуальності. ШІ дедалі активніше інтегрується у процеси аналізу даних, виявлення кіберзагроз, підтримки прийняття управлінських рішень, що суттєво підвищує ефективність діяльності державних суб'єктів. Водночас така інтеграція супроводжується появою нових типів загроз і вразливостей. У цьому контексті відсутність належної оцінки ризиків може призвести до критичних наслідків для національної безпеки, включаючи витік інформації, маніпуляцію даними або прийняття помилкових управлінських рішень. Важливість системної оцінки ризиків зумовлена необхідністю забезпечення балансу між інноваційним розвитком і безпекою державних інформаційних систем. Ефективне впровадження ШІ можливе лише за умов своєчасного виявлення потенційних загроз, їх класифікації та розробки відповідних механізмів мінімізації. Дослідження та систематизація ризиків використання ШІ є необхідною передумовою для побудови ефективної державної політики у сфері інформаційної безпеки.

Виклики використання штучного інтелекту державними суб'єктами забезпечення інформаційної безпеки доцільно оцінювати через аналіз трьох взаємопов'язаних площин: технічної, кібербезпекової та нормативно-правової. Такий підхід дозволяє комплексно відобразити як потенціал ШІ, так і ризики його впровадження у сфері національної безпеки.

Технічні виклики використання штучного інтелекту пов'язані зі структурою самих алгоритмічних систем. Сучасні моделі машинного навчання відзначаються високим рівнем складності, що створює труднощі для розуміння їхньої роботи, інтерпретації та перевірки достовірності результатів. Це створює ризики для державних органів, які повинні приймати критично важливі рішення на основі даних з таких систем. Додатковою проблемою є залежність функціонування ШІ від обсягів і якості даних, що використовуються для навчання. Неповні, упереджені або скомпрометовані дані можуть призводити до хибних висновків і системних помилок. Крім того, при інтеграції ШІ в існуючі інформаційні системи державного сектору існує ризик виникнення проблем сумісності, масштабованості та ресурсної забезпеченості. Стрімкий розвиток ШІ випереджає можливості його повноцінного технічного контролю та аудиту, що ускладнює забезпечення надійності таких систем [1].

Актуальною групою викликів при використанні ШІ суб'єктами забезпечення інформаційної безпеки держави є кібербезпекові ризики, які мають подвійний характер: з одного боку, ШІ використовується для підвищення ефективності кіберзахисту, а з іншого боку стає інструментом для здійснення більш складних атак. Зокрема, сучасні загрози включають автоматизоване створення шкідливого програмного забезпечення, генерацію фішингових повідомлень, використання глибоких фейків та атак типу «prompt injection». Такі інструменти значно підвищують масштаби кіберзлочинності, знижуючи бар'єр входу для зловмисників [1]. Окрему проблему становить розширення поверхні атаки через інтеграцію ШІ у державні інформаційні системи: кожен новий алгоритмічний компонент може виступати потенційною точкою компрометації. Крім того, використання так званого «тіньового ШІ» (несанкціонованих інструментів) у державних структурах створює додаткові ризики витоку даних та втрати контролю над інформаційними потоками. Важливо також враховувати проблему вразливості самих моделей ШІ до атак, коли незначні зміни у вхідних даних можуть призводити до суттєвих помилок у результатах. У сукупності це формує нову парадигму кіберзагроз, де ШІ виступає як інструментом, так і об'єктом атак.

Не менш важливими є нормативно-правові виклики, адже дані регуляторні механізми відстають від темпів технологічного розвитку. На сьогодні відсутність уніфікованого та комплексного правового регулювання використання ШІ створює невизначеність щодо відповідальності за прийняті рішення, особливо у випадках автоматизованого функціонування систем. Виникають питання розподілу відповідальності між розробниками, операторами та державними органами, що використовують такі технології. Крім того, актуальними залишаються проблеми захисту персональних даних, дотримання прав людини та недопущення дискримінаційних рішень, які можуть бути закладені в алгоритмах. Наукові дослідження підкреслюють, що сучасне правове поле не забезпечує достатнього рівня прозорості, підзвітності та контролю за використанням ШІ у сфері національної безпеки [2]. Додатково ускладнює ситуацію фрагментарність міжнародного регулювання та відсутність єдиних стандартів, це створює ризики для міждержавної співпраці у сфері кібербезпеки. Таким чином, виникає потреба у формуванні адаптивної нормативної бази, яка б поєднувала інноваційний розвиток із належним рівнем безпеки та контролю [3].

Використання штучного інтелекту державними суб'єктами забезпечення інформаційної безпеки супроводжується комплексом взаємопов'язаних викликів. Для мінімізації технічних та кібербезпекових ризиків існує потреба впровадження комплексного підходу до управління життєвим циклом ШІ-систем. Насамперед, доцільним є застосування принципів “security-by-design” та “privacy-by-design”, що передбачають інтеграцію механізмів безпеки та захисту даних ще на етапі розробки алгоритмів [4]. Важливим кроком є підвищення прозорості моделей шляхом використання методів зрозумілого ШІ (Explainable AI), що дозволяє здійснювати аудит рішень і знижує ризики некоректної інтерпретації результатів. Окрему увагу слід приділяти якості навчальних даних: впровадження процедур валідації, очищення та контролю цілісності даних сприятиме зменшенню системних помилок і упередженості [4]. У сфері кібербезпеки необхідним є застосування спеціалізованих методів захисту від атак, регулярне тестування моделей на стійкість до зовнішніх впливів, а також контроль доступу до критичних компонентів ШІ-систем. Наступним ефективним заходом є створення централізованих платформ моніторингу та реагування на інциденти, які дозволяють оперативно виявляти аномалії в роботі алгоритмів і потенційні спроби компрометації [5].

У контексті правового та організаційного забезпечення ключовим напрямом є формування адаптивної нормативно-правової бази, що регулює використання ШІ у сфері національної безпеки. Це передбачає розробку чітких стандартів відповідальності за рішення, прийняті із застосуванням ШІ, визначення ролей суб'єктів (розробників, операторів, державних органів), а також встановлення вимог до прозорості та підзвітності алгоритмічних систем. Важливим є гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами, зокрема у сфері захисту персональних даних та етичного використання технологій. Доцільним також є створення незалежних органів аудиту ШІ та впровадження механізмів сертифікації таких систем перед їх використанням у державному секторі. Паралельно необхідно розвивати кадровий потенціал через підготовку фахівців на перетині кібербезпеки, права та аналізу даних, що забезпечить належний рівень експертизи при впровадженні ШІ. У сукупності зазначені заходи сприятимуть формуванню стійкої, контрольованої та безпечної екосистеми використання штучного інтелекту в інтересах державної інформаційної безпеки.

Узагальнюючи, слід зазначити, що використання штучного інтелекту державними суб'єктами забезпечення інформаційної безпеки є водночас ефективним інструментом підвищення спроможностей держави та джерелом нових комплексних ризиків, які проявляються у технічній (обмежена прозорість алгоритмів, залежність від якості даних), кібербезпековій (зростання складності атак, вразливість моделей) і правовій (недосконалість регулювання, невизначеність відповідальності) площинах. Формування безпечного середовища використання ШІ можливе лише за умови системного підходу, що передбачає поєднання технічних рішень, посилення кіберзахисту та вдосконалення нормативно-правової бази, а також впровадження механізмів прозорості, підзвітності й аудиту. У цьому контексті превентивне управління ризиками виступає ключовою умовою забезпечення стійкості інформаційної безпеки держави в умовах цифрової трансформації.

Список використаних джерел:

1. Здрок, Д. Штучний інтелект у кібербезпеці: виклики, загрози та регуляторні відповіді. *Міжнародна науково-практична конференція "Проблеми комп'ютерних наук, програмного моделювання та безпеки цифрових систем"*. (Чер 2025), 137-138.
2. Блавацька Н. М., Рибка Д. М. Штучний інтелект у сфері національної безпеки: етичні та правові аспекти. *Том 5 № 91: Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. С. 84-89.
3. Securing the AI Frontier: Urgent Ethical and Regulatory Imperatives for AI-Driven Cybersecurity. URL: <https://arxiv.org/abs/2501.10467?utm> (дата звернення: 02.04.2026).
4. Explainable AI is Responsible AI: How Explainability Creates Trustworthy and Socially Responsible Artificial Intelligence. URL: <https://arxiv.org/abs/2312.01555?utm> (дата звернення: 02.04.2026).
5. XAI-Compliance-by-Design: A Modular Framework for GDPR- and AI Act-Aligned Decision Transparency in High-Risk AI Systems. URL: <https://www.mdpi.com/2624-800X/6/2/43?utm> (дата звернення: 02.04.2026).

Мурин С.С., студентка 2 курсу групи ЗНБ-24-1м
Факультету національної безпеки, права та міжнародних відносин
Науковий керівник: Супрунова І.В., д.н.з держ.упр., доц.
Державний університет «Житомирська політехніка»

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ФІКСАЦІЇ ЕКОЦИДУ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

В основі екологічної безпеки України лежить ст. 16 Конституції, яка визначає охорону довкілля не просто як господарську функцію, а як фундаментальний обов'язок держави [1]. Важливо розуміти, що згідно зі ст. 3 ЗУ «Про національну безпеку України», об'єктом захисту є не лише окремі ресурси (земля, вода чи ліс), а цілісна екосистема [2]. Це означає, що будь-який деструктивний вплив на природні процеси в умовах війни має розглядатись як загроза національним інтересам загалом.

В теперішній час особливе місце у системі правового регулювання посідає стаття 441 Кримінального кодексу України «Екоцид», яка визначає відповідальність за екоцид як за особливо тяжкий злочин проти безпеки людства [3]. Головна складність тут полягає в доведенні масовості та ймовірності екологічної катастрофи. Законодавець трактує екоцид як масове знищення флори чи фауни, отруєння атмосфери або водних ресурсів, що можуть спричинити екологічну катастрофу. Саме тому, враховуючи санкцію статті (до 15 років позбавлення волі), даний склад злочину за об'єктом посягання привірюється до порушень міжнародного правопорядку, що є актуальним як у мирний, так і у воєнний час.

Проте аналіз правозастосовної практики свідчить про наявність значних перешкод у реальній притягненні винних до відповідальності через невизначеність змісту ключових ознак злочину у правових формулюваннях. Такі поняття як «масове знищення» або «екологічна катастрофа» не мають чіткого розмежування в галузевому законодавстві, що ускладнює роботу слідчих органів. Враховуючи викладене, статистичні дані Офісу Генерального прокурора підтверджують низьку ефективність норми: попри зростання кількості проваджень у 2022 році (15 справ), жодне з них на момент дослідження не було скероване до суду, а судова практика з розгляду екоцидів в Україні фактично відсутня [4].

Отже, сучасний стан правової бази свідчить про те, що норми про екоцид мають суто теоретичний характер окремих норм через відсутність дієвих механізмів фіксації злочинів. Це диктує необхідність наукового переосмислення підходів до документування екологічної шкоди, особливо в умовах діючої збройної агресії. Зважаючи на це, подальший розвиток законодавства має відбуватися шляхом імплементації міжнародних стандартів та чіткої деталізації екологічних злочинів, що дозволить трансформувати теоретичні норми у дієвий інструмент захисту національної безпеки.

В умовах сучасної повномасштабної агресії виникає правова колізія між ст. 441 «Екоцид» та ст. 438 КК «Порушення законів війни». Зокрема, пункт «б» статті 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду відносить до воєнних злочинів умисні напади, що спричиняють масштабну, довготривалу та серйозну шкоду навколишньому природному середовищу, яка є явно надмірною порівняно з військовою перевагою [5]. Якщо стаття 438 КК карає за порушення правил ведення війни, то стаття 441 КК має застосовуватися там, де метою або результатом є знищення природного середовища як такого, незалежно від військової доцільності. Наприклад, цілеспрямоване мінування заповідних територій або атаки на хімічні об'єкти, що призводять до транскордонного отруєння.

Саме тому важливо констатувати, що попри наявність численних міжнародних актів, вони здебільшого не містять уніфікованого визначення екоциду як самостійного злочину. У більшості країн світу, наприклад в Естонії, відповідальність передбачена лише за вплив на довкілля як метод ведення війни. Саме тому, на сьогодні лише обмежене коло держав, зокрема Україна, виділяють екоцид у статус окремого складу злочину, що може існувати й поза межами військових дій.

Ураховуючи викладене, процес міжнародної криміналізації екоциду на сучасному етапі набуває нової стрімкої динаміки. Україна має орієнтуватися на ініціативи Stop Ecocide Foundation щодо доповнення статті 5 Римського статуту пунктом «злочин екоциду» свідчать про прагнення світової спільноти визнати незаконні дії проти довкілля злочином найвищого міжнародного рівня. Отже, трансформація правових підходів від «військового екоциду» до універсального визнання відповідальності за суттєву ймовірність масштабної шкоди довкіллю є ключовим трендом, що має бути імplementований в українську систему національної безпеки. Фіксація має включати методики НАТО та супутниковий моніторинг, що дозволить використовувати українські кейси як прецеденти в Міжнародному кримінальному суді.

Таким чином, проведений аналіз нормативної бази підтверджує, що сучасне розуміння екоциду потребує розширення підстав міжнародної відповідальності. Для України це означає необхідність гармонізації статті 441 КК України з перспективними нормами міжнародного права та стандартами НАТО, що дозволить не лише фіксувати збитки, а й створювати дієві прецеденти покарання за екологічну агресію на глобальному рівні.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> (дата звернення: 27.04.2026).

Секція 8. Національна безпека України: сучасні виклики та практики

2. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 27.04.2026).
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 27.04.2026).
4. Статистика про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 27.04.2026).
5. Римський статут Міжнародного кримінального суду: Міжнародний документ від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (дата звернення: 27.04.2026).

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦІЛЕЙ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІЧНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ ДЕРЖАВИ

В умовах глобалізаційних трансформацій, загострення геополітичних протиріч та нестабільності міжнародних ринків питання забезпечення економічної безпеки набуває особливої актуальності як на рівні окремого суб'єкта господарювання, так і на рівні держави в цілому. Зв'язок між економічною безпекою підприємства і держави є органічним: перше формує матеріальну основу другого, тоді як держава створює нормативно-правове та інституційне середовище для захисту інтересів господарюючих суб'єктів.

Економічна безпека держави являє собою стан захищеності національної економіки від внутрішніх і зовнішніх загроз, що забезпечує збереження її потенціалу, здатність до сталого розвитку та реалізацію національних інтересів [1]. Натомість економічна безпека підприємства – це стан ефективного використання корпоративних ресурсів, за якого досягається найкраще запобігання загрозам і забезпечується стабільне функціонування суб'єкта господарювання [2].

Ціннісний вимір економічної безпеки є базовим і визначає орієнтири, навколо яких формуються інтереси та цілі. На рівні держави до ключових цінностей належать: суверенітет і незалежність економічної системи; соціальна справедливість і рівний доступ до ресурсів; фінансова стійкість та конкурентоспроможність національної економіки; інноваційний розвиток та технологічна незалежність. На рівні підприємства: прибутковість і ринкова стійкість; репутація та ділова честь; збереження і розвиток людського капіталу; корпоративна відповідальність і дотримання етичних стандартів ведення бізнесу.

Інтереси у сфері економічної безпеки є похідними від цінностей і відображають конкретні потреби суб'єктів. Державні інтереси включають: забезпечення збалансованості державного бюджету; підтримання низького рівня інфляції та стабільності національної валюти; захист стратегічних галузей від іноземного контролю; протидію тінізації економіки та корупційним проявам; залучення іноземних інвестицій при збереженні економічного суверенітету. Підприємницькі інтереси охоплюють: захист від недобросовісної конкуренції та рейдерства; збереження комерційної таємниці; стабільний доступ до фінансових та матеріальних ресурсів; мінімізацію регуляторного тиску та непередбачуваних податкових змін [3].

Цільовий блок економічної безпеки конкретизує способи реалізації інтересів через досягнення вимірюваних результатів. Стратегічні цілі держави у сфері економічної безпеки передбачають: диверсифікацію структури економіки та зниження залежності від критичного імпорту; формування стратегічних резервів і запасів; розбудову ефективної системи державного фінансового моніторингу; підвищення рівня енергетичної незалежності; розвиток цифрової інфраструктури та кіберзахисту економічних систем. Цілі підприємства спрямовані на: оптимізацію структури активів і зниження боргового навантаження; впровадження систем ризик-менеджменту; диверсифікацію ринків збуту та постачальників; цифровізацію бізнес-процесів як чинник підвищення ефективності та стійкості.

Принципово важливим є розуміння діалектичного взаємозв'язку між економічною безпекою підприємства та держави (рис. 1). З одного боку, сукупність стійких підприємств утворює міцну економічну систему країни, з іншого боку, держава, забезпечуючи макроекономічну стабільність, правову визначеність і захист прав власності, формує середовище, у якому підприємства можуть реалізовувати власні цілі з мінімальними ризиками. Ця синергія дозволяє говорити про двовекторну природу економічної безпеки: мікрорівень підсилює макрорівень, і навпаки.

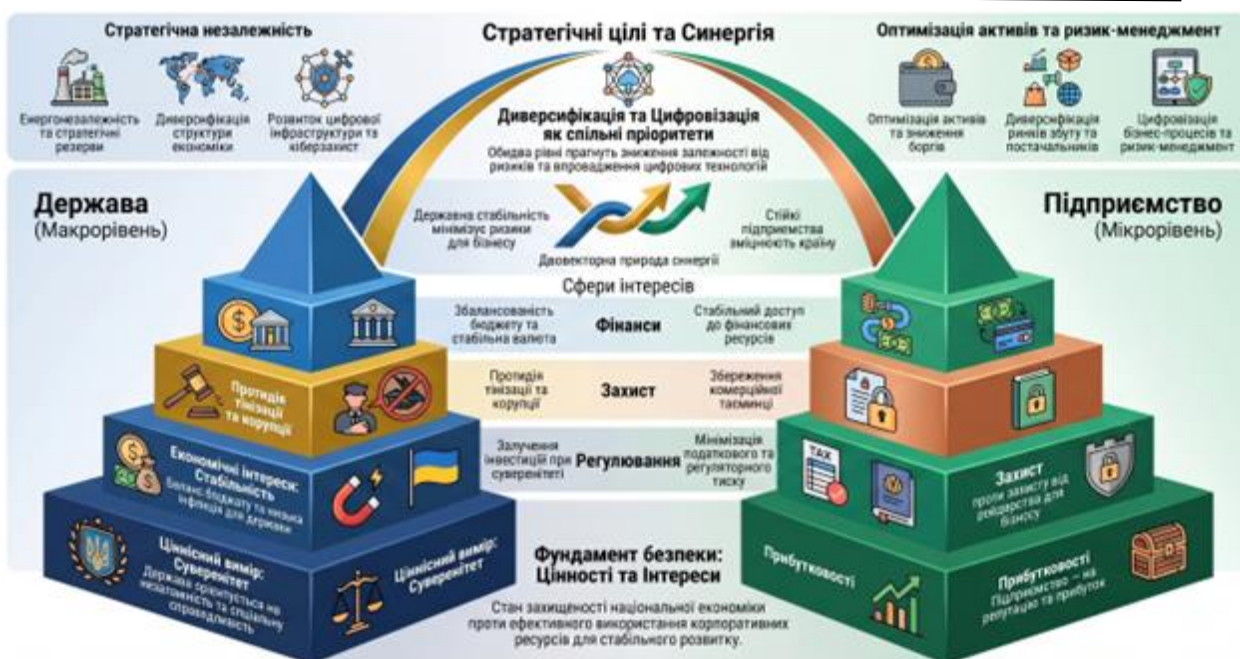

Рис. 1. Архітектура економічної безпеки

Таким чином, цінності, інтереси та цілі у сфері економічної безпеки підприємства і держави утворюють ієрархічно впорядковану систему, де кожен елемент обумовлює наступний. Ефективна державна політика у сфері економічної безпеки має враховувати не лише макроекономічні індикатори, а й умови функціонування реального сектору економіки, оскільки саме підприємства є первинними носіями економічних цінностей та головними суб'єктами реалізації національних економічних інтересів.

Список використаних джерел:

1. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 № 964-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
2. Пономаренко В. С., Тридід О. М., Кизим М. О. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи: монографія. Харків: ІНЖЕК, 2003. 328 с.
3. Варналій З. С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення: монографія. Київ: Знання України, 2011. 299 с.

Неговелова А.О., студентка групи МВ-5
Наумчук К.М., доктор філософії, доц. кафедри національної безпеки,
публічного управління та адміністрування
Державний університет «Житомирська політехніка»

ДЕМОКРАТИЧНІ ЦІННОСТІ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У сучасному безпековому середовищі, що характеризується стрімкою трансформацією глобальних геополітичних відносин, концептуальне розуміння національної безпеки зазнає фундаментальних змін, виходячи далеко за межі традиційного мілітарного виміру. Класичне трактування безпеки, яке протягом десятиліть зосереджувалося виключно на обороноздатності, наявності озброєнь та відсутності зовнішньої військової агресії, сьогодні стає недостатнім для забезпечення сталого розвитку держави в умовах ХХІ століття. Ми стаємо свідками формування нової парадигми, де внутрішня стабільність, моральний дух нації та інституційна спроможність відіграють вирішальну роль у виживанні держави. Сьогодні внутрішня стабільність України безпосередньо залежить від рівня розвитку демократичних інститутів та здатності суспільства до консолідації навколо спільних цінностей. Демократія перестала бути лише формою правління чи атрибутом політичної системи, перетворившись на стратегічний актив, що забезпечує довгострокову стійкість державного організму в умовах турбулентності. Актуальність цієї теми зумовлена тим, що в умовах гібридної війни саме демократичні цінності стають тим «фундаментом», який не дає державі розпастися під тиском зовнішніх маніпуляцій та агресивного впливу, перетворюючи народ на єдину, свідому політичну націю. «Важливо підкреслити, що відзначене зростання капіталу не є ринковим інвестиційним бумом, а відображає державні чи міжнародні інвестиції у ВПК, відновлення та інфраструктуру безпеки з переважним навантаженням на державні борги». [1, с. 110]

По-перше, демократичні цінності виступають ключовим механізмом суспільної стійкості (resilience). Наявність розвиненого громадянського суспільства, свобода слова та невід'ємне верховенство права створюють потужну систему стримувань і противаг, яка ефективно мінімізує ризики узурпації влади та внутрішньої дестабілізації.

На відміну від авторитарних систем, де безпека базується на примусі та жорсткому контролі, демократична модель спирається на високий рівень суспільної довіри. У такій системі громадяни стають активними суб'єктами безпекового процесу, що робить державу менш вразливою до дестабілізацій. Демократичні інститути забезпечують зворотний зв'язок між владою та народом, дозволяючи оперативно виявляти та нейтралізувати загрози на ранніх етапах. «Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування». [2, Стаття 5]

По-друге, внутрішня згуртованість навколо цінностей свободи та прав людини є найсильнішою «м'якою силою» України. Коли суспільство поділяє ці цінності, воно стає практично несприйнятливим до ворожої пропаганди.

Гібридна війна спрямована на руйнування внутрішньої єдності через маніпуляції, але демократична культура критичного мислення є найкращим «антитілом». Прозорість виборів та підзвітність влади підвищують легітимність державних рішень, що є критично важливим під час воєнного стану. Народ захищає не лише територію, а й своє право на вільний вибір, що формує вищий моральний дух та мобілізаційний потенціал.

По-третє, демократичний вибір України є стратегічним інструментом зовнішньополітичної безпеки. Спільність цінностей із євроатлантичною спільнотою дозволяє державі бути невід'ємною частиною колективної системи безпеки.

Звіти міжнародних організацій, зокрема Freedom House, підтверджують, що рівень демократизації прямо корелює з рівнем довіри міжнародних партнерів. Демократичний вектор розвитку відкриває доступ до оборонних та економічних альянсів, таких як ЄС та НАТО, що стає гарантією безпеки. Країни, що сповідують демократичні принципи, формують стійкіші коаліції, засновані на правовій відповідальності, що ускладнює агресору процес міжнародної ізоляції України.

По-четверте, демократія - це динамічний процес, що вимагає постійного оновлення суспільного договору. Життєздатність цінностей залежить від спроможності інститутів забезпечити справедливий розподіл ресурсів та захист прав кожного громадянина. Здатність держави адаптуватися, зберігаючи демократичний стержень, є вищою формою безпеки, що гарантує стабільність. Це стратегічний захист від майбутніх ризиків, який гарантує, що після перемоги Україна залишиться частиною цивілізованого світу, а не опиниться в пастці авторитаризму чи олігархічних структур.

Таким чином, демократичні цінності не слід сприймати лише як абстрактний ідеал. Сьогодні це фундамент національної безпеки, який забезпечує внутрішню консолідацію, захист від інформаційних загроз та відкриває доступ до глобальних механізмів підтримки.

Отже, зміцнення інститутів, прозорість влади та розвиток громадянського суспільства є необхідною умовою для стійкості держави.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, варто наголосити, що демократичні цінності не слід сприймати лише як абстрактний ідеал чи політичну декларацію. Сьогодні це фундамент національної безпеки, який забезпечує внутрішню консолідацію, захист від інформаційних загроз та відкриває доступ до глобальних механізмів колективної підтримки.

Секція 8. Національна безпека України: сучасні виклики та практики

Отже, зміцнення інститутів, забезпечення абсолютної прозорості влади та всебічний розвиток громадянського суспільства є не лише питанням політичної культури, а й базовою, необхідною умовою для стійкості держави.

На завершення, інтеграція демократичних стандартів у систему безпеки - це наша головна стратегічна перевага, здатна трансформувати складні виклики на можливості для розвитку. Впровадження цієї парадигми в державну стратегію є запорукою того, що безпековий суверенітет України базуватиметься на волі народу, який усвідомлює свою цінність та відповідальність за майбутнє. Лише через постійну, системну роботу над якістю демократії Україна зможе не просто вистояти в умовах агресії, а й стати новим центром стабільності та цивілізаційного розвитку в Європі. Воля до свободи в поєднанні з ефективними демократичними інститутами є нашою найсильнішою зброєю, яка гарантує, що жодні гібридні загрози чи спроби зовнішнього впливу не зруйнують наш державний суверенітет, адже демократична держава є нездоланною, поки її громадяни усвідомлюють себе творцями власної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 26.08.1996, № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. 26 серп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.04.2026).
2. Судаков М. Між стійкістю та адаптацією: вплив війни в Україні на соціально-економічну динаміку країн східної Європи. *Національна безпека і оборона*. Київ, 2025. С. 110. URL: https://razumkov.org.ua/images/journal/NSD197-198_2025_ukr.pdf (дата звернення: 12.04.2026).
3. *Freedom House. Freedom in the World 2026 : Annual Report of the State of Global Democracy*. URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2026?hl=uk-UA> (дата звернення: 12.04.2026).
4. Traub J. The Global Game. *The New York Times*. 2008. 8 січ. URL: <https://www.nytimes.com/2008/01/14/arts/14iht-IDLEDE19.1.9193813.html?hl=uk-UA> (дата звернення: 12.04.2026).

Пархомчук Д.О., здобувачка вищої освіти
Гордійчук О.О., д.політ.н., к.філос.н.,
доц. кафедри журналістики та філософських студій
Державний університет «Житомирська політехніка»

МЕДІАРЕАЛЬНІСТЬ ТА СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Повномасштабна агресія росії проти України утвердила інформаційний простір як повноцінний театр воєнних дій. У цих умовах медіареальність та стратегічні комунікації набувають ключового значення як інструменти протидії дезінформації, зміцнення національної безпеки. Паралельно з військовими операціями ведеться системна боротьба за медіареальність – образ подій, що формується у свідомості мільйонів людей всередині країни та за кордоном. Здатність держави захищати власний інформаційний нарратив, протидіяти ворожим маніпуляціям стала складовою національної безпеки, невіддільною від обороноздатності, де рівень захищеності в інформаційній сфері визначає здатність суспільства й держави захищати національні інтереси, стримувати / усувати внутрішні та зовнішні загрози [4, с. 159–160].

Медіареальність є типом реальності, що конструйований та опосередкований медіа. Це поняття відображає одночасно технічне походження (засіб/посередник) і трансформацію онтологічного статусу «реального» під впливом медійних структур та практик. Конкуруючі образи й нарративи у ній формують суспільне сприйняття подій, впливають на прийняття рішень як на індивідуальному, так і на державному рівні.

Базове теоретичне осмислення впливу медіа на формування й трансформацію соціальної реальності описують класичні теорії комунікації ХХ ст. – концепції М. Маклюєна, Ж. Бодріяра, М. Кастельса та ін. В українських реаліях війни медіареальність стає інструментом пропаганди та маніпуляцій, що трансформує сприйняття реальності, емоції та психологічний стан людей. К. Бут на матеріалах з тимчасово окупованих територій Запорізької області детально описує, як окупанти за допомогою медіареальності формують у громадян спотворене уявлення про події: активно використовують фреймінг, емоційно забарвлений контент та постійне повторення певних меседжів [1, с. 17–18].

Інформаційна війна спрямована на деформацію медіареальності. Вона здійснюється через навмисне спотворення інформаційного простору, що впливає на суспільну свідомість, перекручує факти, формує світогляд, рішення й поведінку людей. У цій війні інформація одночасно виступає і метою, і засобом ведення боротьби, розгортається одразу в двох взаємопов'язаних площинах: у просторі смислів – через вплив на свідомість суспільства за допомогою контенту і нарративів, а також у кіберпросторі – шляхом кібератак, порушень комунікацій та ін. технічних загроз. Кібератаки руйнують технічну інфраструктуру комунікацій, а дезінформаційні кампанії заповнюють інформаційний вакуум, що утворюється внаслідок цього руйнування [3, с. 63]. Серед арсеналу інструментів, якими рф веде інформаційну боротьбу, є: фабрикація й поширення нарративів, ідеологем, міфологем, метафор, неологізмів, евфемізмів, гіперболізацій та ін. Наприклад, масове поширення у соцмережі «ТікТок» створених за допомогою штучного інтелекту deepfake-відео з образами нібито українських військових, котрі розповідають про «катастрофічну ситуацію на фронті», «злочини командування», «мобілізацію людей з інвалідністю і порушеннями розвитку» та інші нарративи [7]. Або ж фейковий нарратив про так званий «геноцид» на Донбасі, нібито вчинений українськими військовими щодо мирного населення, що активно поширювався ще з 2014 року. Пропагандистська російська машина постійно вдосконалює методи поширення дезінформації: якщо раніше вона створювала нарративи через власні фейкові акаунти, то тепер намагається знаходити висловлювання реальних людей (не росіян, не ботів), наповнювати їх потрібним змістом і розганяти через каскадне поширення [3, с. 63].

Масштаби кіберагресії вражають. Д. Гуленко, аналізуючи трансформацію стратегії кібербезпеки України, вказує на збільшення кількості інцидентів, що координуються спецслужбами рф, на 36% у 2023 році. Деструктивні атаки для паралічу інфраструктури 2022 року доповнилися прихованим шпигунством та компрометацією ланцюгів постачання [5].

Стратегічні комунікації як системна діяльність, що спрямована на формування та захист власних нарративів в інформаційному просторі, є відповіддю держави на вказані виклики. Протидія інформаційній агресії рф має включати не лише спростування сфабрикованих нарративів, відвертої брехні, а й донесення правдивої інформації, просування послідовного об'єктивного позитивного дискурсу, що відображає цінності демократії, небезпеки й трагічні наслідки диктатури [3, с. 64], спростування як окремих фейків, так і деконструкцію ідеологічної рамки «руського міра» – демонстрацію її невідповідності реальним цінностям та нормам міжнародного права.

Одним з прийомів, якими росія спотворює медіареальність, є: знайти больову тему, розколоти суспільство на протилежні табори, знайти людей, які підтримують кожну зі сторін, стравлювати їх між собою. З огляду на це, стратегічні комунікації не можуть обмежуватися реактивними спростуваннями – вони мають випереджати ворожі нарративи та формувати стійкий до маніпуляцій інформаційний клімат.

Медійна грамотність суспільства знижує вразливість до маніпуляцій, адже освічена аудиторія здатна самостійно розпізнавати дезінформацію і не поширювати її далі. Стратегічні комунікації включають діяльність держави в медіапросторі, освітню функцію для формування медіакритичного суспільства. Окремим виміром

стратегічних комунікацій є захист цифрового середовища держави, стримування деструктивних дій у кіберпросторі, досягнення кіберстійкості [6].

Забезпечення стійкості комунікаційного середовища неможливе зусиллями однієї держави, необхідна міжнародна співпраця для спільного вироблення стратегій, обміну розвідувальними даними про кіберзагрози, спільна технічна кібернавігація, система моніторингу та виявлення атак [2, с. 68]. За таким принципом працює «Талліннський механізм», запущений у грудні 2023 року, що дав змогу перетворити розрізнену допомогу від донорів на цілісну стратегію зміцнення кіберспроможностей України [5]. Приведення законодавства у відповідність до Директиви ЄС NIS2 передбачає обов'язкові стандарти кіберзахисту для керівників критичної інфраструктури з персональною відповідальністю та вимогу звітувати про серйозні інциденти протягом 24 годин [там же]. Така конвергенція з правом ЄС посилює технічну стійкість та системність підходу України до захисту інформаційного простору.

Тож ефективна система протидії інформаційним загрозам включає три взаємопов'язані рівні: 1) технічний: захист комунікаційної інфраструктури від кібератак, децентралізація даних, системи виявлення вторгнень; 2) комунікаційний: системне формування та просування власного правдивого нарративу, підтримка постійної присутності в медіапросторі, що перевищує обсяг ворожої пропаганди, активна протидія конкретним дезінформаційним кампаніям; 3) суспільний: розвиток медійної грамотності та критичного мислення як довгострокового захисту від маніпуляцій.

Отже, сучасних умовах національна безпека України дедалі більше залежить від ефективного управління інформаційним простором. Медіареальність виступає середовищем, у якому формуються суспільні настрої, довіра до інституцій і сприйняття загроз, тоді як стратегічні комунікації є ключовим інструментом їх коригування та захисту. Поєднання цих елементів дозволяє не лише протидіяти дезінформації, а й зміцнювати стійкість держави до гібридних викликів. Інтеграція медіареальності та стратегічних комунікацій у практики забезпечення національної безпеки є необхідною умовою формування цілісної та ефективної безпекової політики України.

Список використаних джерел:

1. Бут К. Медіареальність як засіб впливу на громадську думку (на прикладі тимчасово окупованих територій Запорізької області). *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*. 2023. № 3(55). С. 17–29.
2. Галіпчак В. Сучасні виклики та стратегії забезпечення інформаційної безпеки України в умовах російської агресії: перспективи та завдання. *Регіональні студії*. 2023. № 35. С. 65–69.
3. Гордійчук О. Україна & росія: основні аспекти інформаційної, гібридної та повномасштабної війни. *Політичне життя*. 2024. № 4. С. 61–70. DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2024.4.8>
4. Гордійчук О., Мосієнко О. Національна безпека України: виклики та пріоритети. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2024. № 3 (62). С. 158–172. DOI: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.62.310882> (дата звернення: 27.04.2026).
5. Гуленко Д., Супрунова І. Трансформація стратегії кібербезпеки України: виклики воєнного стану та євроінтеграційні процеси. Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Національна безпека в умовах війни, післявоєнної відбудови та глобальних викликів XXI століття», 11–12 грудня 2025 року. Житомир, 2025. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2026/01/232.pdf>
6. Машевська А., Мороз Ю. Кібербезпека як ключова умова ефективного функціонування електронної держави. Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Національна безпека в умовах війни, післявоєнної відбудови та глобальних викликів XXI століття», 11–12 грудня 2025 року. Житомир, 2025. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2026/01/120.pdf>
7. Нова хвиля російської ШІ-дезінформації у соцмережах. *Центр протидії дезінформації*. 23 лютого 2026 р. URL: <https://cpd.gov.ua/international-direction/ssha/nova-hvylya-rosijskoyi-shi-dezinformacziyi-u-soczmerezhah/>

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Енергетична безпека є важливою складовою політики кожної держави, адже це забезпечує енергетичну незалежність, стабільність економіки, розвиток промисловості та належний рівень життя населення. Підприємства, транспорт, житловий сектор залежать від безперебійного постачання енергетики. Стале енергопостачання визначає здатність держави ефективно реагувати на зовнішні та внутрішні виклики, а також на загрози різного рівня, включаючи воєнні, політичні та економічні. Саме тому питання енергетичної безпеки має критично важливе значення, стаючи невід'ємною складовою національної безпеки.

Енергетична залежність від зовнішніх джерел, нестабільність світових ринків, а також ризики пошкодження або повної руйнації інфраструктури критичного значення можуть мати суттєвий вплив на безпеку та суверенітет країни. Енергетична криза, може призвести до безповоротних наслідків для економіки країни, такі як: економічний спад, зростання цін, соціальна напруга. Усі ці чинники можуть призвести до зупинки роботи бізнесу, що є руйнівним для економіки будь-якої країни. У зв'язку з цим забезпечення енергетичної безпеки може провадитись через наступні фактори: диверсифікація джерел постачання, розвиток відновлювальних джерел енергетики (ВДЕ), енергоефективність та раціональне використання ресурсів, а також надійність та безпека наявної критичної інфраструктури [1].

Рис. 1. Структура національної безпеки

Підтвердженням цього є структура національної безпеки (рис. 1), у якій чітко висвітлено, що енергетична безпека входить у блок економічної безпеки та є невід'ємною складовою успішного функціонування будь-якої держави у різних вимірах. Енергетична безпека є стратегічною сферою, що забезпечує обороноздатність держави та здатна впливати на державний суверенітет. Безпека у цій сфері має прямий зв'язок з військовою та політичною безпекою, адже контроль над енергоресурсами є ключовим інструментом у веденні геополітики. Варто зазначити, що енергетична безпека є частиною цілісного механізму «національної безпеки» та виступає основою для функціонування інших факторів.

Саме тому, поняття «енергетична безпека» є фундаментом, що забезпечує національну безпеку держави. Трактуювання такого терміну як «енергетична безпека» є багатограним і тісно переплітається з явищами як в енергетиці, так і в економіці.

Враховуючи вище зазначену інформацію можна зазначити, що *енергетична безпека* – це спроможність технічно надійним, економічно ефективним та екологічно прийнятним способом задовольняти потреби суспільства в енергоресурсах, забезпечувати стале функціонування національної економіки в нормальних і кризових умовах, захищати суверенітет держави у формуванні та здійсненні політики захисту національних інтересів [3].

Секція 8. Національна безпека України: сучасні виклики та практики

Викликом сьогодення у сфері енергетичної безпеки світового масштабу стало повномасштабне вторгнення росії та територію України, що трансформувало підхід до енергетичної політики у всьому світі. Європейський Союз є прикладом успішного впровадження змін до енергетичної політики на тлі дій рф. Основною ціллю стала відмова від енергоресурсів росії, що допоможе знизити енергетичну залежність та мінімізувати вплив на внутрішню та зовнішню політику утворення. У зв'язку з вище згаданими подіями, будь-яка співпраця з представниками російської влади чи підприємств була зупинена. 8 березня 2022 року Європейська Комісія представила стратегію REPowerEU, що представила механізм відмови від імпорту викопного палива з росії. Запущений у травні проєкт допомагає економити енергію, диверсифікувати шляхи постачання та виробляти чисту енергію [2].

Таким чином, енергетична безпека є однією з ключових складових національної безпеки держави, оскільки вона забезпечує стабільне функціонування економіки, обороноздатності країни та забезпечує соціальну сферу. Сучасні виклики, зокрема повномасштабне вторгнення, довело важливість захисту об'єктів критичної інфраструктури та зменшення залежності від одного постачання, що ознаменувало початок процесу диверсифікації джерел. Особливого значення, набуває досвід країн Євросоюзу, що продемонструвало ефективні підходи до забезпечення енергетичної стабільності та миттєве реагування на загрози з боку третіх держав.

Список використаних джерел:

1. Energy security: Solutions to today's challenges | Topics | European Parliament. Topics | European Parliament. URL: <https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20230915STO05212/energy-security-solutions-to-today-s-challenges> (дата звернення: 24.03.2026).
2. REPowerEU. European Commission. URL: https://commission.europa.eu/topics/energy/repowereu_en (дата звернення: 24.03.2026).
3. Суходоля О. М., Харазішвілі Ю. М., Бобро Д. Г., Сменковський А. Ю., Рябцев Г. Л., Завгородня С. П. Енергетична безпека України: методологія системного аналізу та стратегічного планування: аналітична доповідь / за заг. ред. О. М. Суходолі. Київ: НІСД, 2020. 178 с.

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ КРИЗЬ ПРИЗМУ БОРОТЬБИ З РОСІЙСЬКИМ ІРЕДЕНТИЗМОМ

У сучасних умовах глобалізації концепт національної та етнічної ідентичності набуває дедалі більшого значення, адже є беззаперечним чинником формування національної консолідації та ключовою передумовою збереження державного суверенітету. Особливо гостро це питання постало перед українською державністю після початку збройної агресії росії проти України, адже відповідно до резолюції ПАРС від 26.06. 2024 р., знищення української національної ідентичності – це головна причина, розпочатої росіянами, війни проти України. З цією метою ворог здійснює так зване *“культурне очищення” як інструмент війни, щоб заперечити існування української культурної ідентичності та стерти її історичне коріння, цінності, спадщину, літературу, традиції та мову.* Ця мета реалізується шляхом здійснення в Україні військових злочинів, злочинів проти людяності, цілеспрямованого геноциду стосовно української культури [4].

Метою роботи є дослідження української національної ідентичності та визначення її ролі у протидії російським іредентистським нарративам.

Національна ідентичність постає як багатовимірна та концептуально складна категорія, осмислення й актуалізація якої в сучасних умовах дедалі частіше виходить за межі внутрішньополітичного дискурсу держав і набуває визначального значення для формування геополітичної кон'юнктури та архітектури міжнародної безпеки. Попри інтенсивність глобалізаційних процесів, етнічні відмінності зберігають статус одного з ключових чинників соціально-політичної напруги, адже саме етнічні та національні протиріччя продовжують залишатися основним джерелом конфліктів. Водночас, усвідомлення національності та національної ідентичності має виразний державотворчий та уніфікаційний потенціал. Концепція «одна нація – одна культура – одна держава», характерна для XIX ст., під впливом глобалізації та полікультурності, пройшла довгий шлях еволюції, однак у певній видозміненій формі продовжує існувати, бо єдина стала національна ідентичність є запорукою міцності на міжнародній арені та гарантом стабільності у внутрішньополітичному житті поліетнічної держави.

Усвідомлення своєї ідентичності складний та дихотомічний процес, адже ідентифікація включає в себе усвідомлення своєї унікальності та, водночас, ототожнення зі спорідненою групою. Ентоні Сміт, досліджуючи питання ідентичності, обґрунтував її зв'язок із системою символічних конструктів і нарративів, які охоплюють спільні міфи походження, історичну пам'ять, культурні традиції та уявлення про територіальну належність, що в сукупності формують основу етнічної ідентифікації. Саме на базі таких етнічних спільнот, за Смітом, постають модерні нації, яким притаманні відчуття історичної тягlosti та колективної солідарності [5].

Ернест Гелнер розглядаючи нації та націоналізм, називає їх продуктом трансформацій, адже націоналізм здатен як трансформувати існуючі культури у нації, так і конструювати їх або навіть витіснити попередні культурні форми [1].

Таким чином, національна ідентичність – це багатовимірна категорія, в основі якої покладені складні історико-культурні та ціннісно-моральні процеси. Хоча національна ідентичність не є природною рисою особистості та може видозмінюватися під впливом різних внутрішньоособистісних та зовнішніх обставин, однак вона є ключовим фактором стійкості та стабільності будь-якої держави.

Українська національна ідентичність розглядається як сукупність уявлень, цінностей і ознак, через які індивід усвідомлює свою належність до української нації, що формується на основі спільної історичної пам'яті, культури, мови та символів і виявляється у відповідній соціальній поведінці та солідарності [3, с.155].

Національну ідентичність визначає мова, культура, традиції, звичаї, менталітет, історична пам'ять народу як горизонтальна вісь єдності між поколіннями. Яким показником можна виміряти рівень згуртованості народу та національну ідентичність? Доктор філософських наук Н. Кривда, зазначає, що відчуття гордості за свою країну, національність, громадянство дорівнює національній та громадянській ідентичності. Науковиця наголошує, що в 2011 р. близько 60% українців пишалися своїм походженням, а в 2022 р. їхня кількість досягла 86% [2]. Окрім того, згуртованість українського народу та готовність дати відсіч російським загарбникам після повномасштабного вторгнення продемонстрували високий рівень української національної ідентичності та засвідчили її ключову роль в боротьбі з російською агресією.

Сучасна російська зовнішня політика своєю ідейно-ціннісною основою спирається на принципи іредентизму. Російський іредентизм – це загарбницька державна політика, яка спрямована на територіальне та ідеологічне підкорення, переважно пострадянських, держав. Російський іредентизм ґрунтується на конструюванні історичних міфів про спільне минуле; «захисті» російської культури та мови; поширенні концепту «русского миру», саме тому стійка українська національна ідентичність, яка базується на достовірному історичному нарративі, є дієвим ідеологічним засобом боротьби з російською агресією.

Отже, українська національна ідентичність в сучасних умовах зовнішньополітичних загроз та внутрішніх викликів, є не лише культурно-ціннісною категорією, але й виступає інструментом боротьби з російськими іредентистськими маніпулятивними нарративами, запереченням української державності. Під впливом російської

Секція 8. Національна безпека України: сучасні виклики та практики

агресії українське суспільство продемонструвало високу здатність до консолідації та показало зростання рівня національної само ідентифікації. Протидія російському іредентизму є не лише військово-політичним завданням, а й глибоко ідеологічним і культурним процесом, у якому ключову роль відіграє утвердження, захист і розвиток української національної ідентичності.

Список використаних джерел:

1. Гелнер Е. *Нації та націоналізм; Націоналізм*: Пер. з англ. — К.: Таксон, 2003. 300 с. <http://litopys.org.ua/gellner/gel05.htm>
2. Наталія Кривда. Національна ідентичність: кордони персональної відповідальності. Лекція. <https://www.youtube.com/watch?v=4iUqL6IcLqU>
3. Шумка, М. Л. Українська національна символіка як репрезентант національної ідентичності / Михайлина Леонівна Шумка // Актуальні проблеми філософії та соціології. Науково-практичний журнал. Випуск 9. Одеса. – 2016. – С.153-158.
4. **Countering the Erasure of Cultural Identity in War and Peace: Resolution 2558 (2024)**. Strasbourg, 26 June 2024. URL: <https://pace.coe.int/en/files/33685/html> <https://pace.coe.int/en/files>.
5. Smith A. D. *The Ethnic Origins of Nations*. Oxford: Blackwell, 1986. <https://proyectois.frc.utn.edu.ar/book/scholarship/HomePages/Anthony-Smith-The-Ethnic-Origin-Of-Nations.pdf>

Ромашевський В.О., студент групи МВ-5,
Наумчук К.М., доктор філософії, доц. кафедри національної безпеки,
публічного управління та адміністрування
Державний університет «Житомирська політехніка»

ГРОМАДЯНСЬКА АКТИВНІСТЬ ЯК ФАКТОР ЗМІЦНЕННЯ ДЕМОКРАТІЇ ТА БЕЗПЕКИ

В умовах сучасних геополітичних викликів та системних криз громадянська активність перестає бути лише елементом демократичного етикету, а стає базовою умовою національної стійкості. Аналіз участі громадян у суспільно-політичних процесах дозволяє зрозуміти механізми переходу від формальної демократії до реального народовладдя, де соціальна згуртованість та волонтерський рух виступають дієвими інструментами протидії як внутрішнім загрозам, так і зовнішній агресії. Дослідження цього феномену допомагає виявити взаємозв'язок між рівнем громадської самоорганізації та ефективністю системи міжнародної безпеки, а також окреслити роль молоді у формуванні нових стандартів політичної культури. У контексті цифрової трансформації та інформаційних війн досвід громадянського активізму залишається ключовим об'єктом наукових дискусій щодо балансу між індивідуальною свободою, колективною відповідальністю та державною стабільністю.

Громадянська активність і, як наслідок, становлення демократичних інститутів неможливе без формування у людей відповідних цінностей та компетентностей. В такому випадку, курс громадянської освіти виступає базовим соціальним проектом, що має на меті розвиток критичного мислення, ініціативності та відповідальності. Важливим аспектом є подолання патерналізму та радянської свідомості, що залишаються бар'єрами для європейського поступу. Ефективна громадянська освіта потребує переходу від пасивного засвоєння інформації до практичної участі молоді в житті громад та органів самоврядування. [2, с. 553-559]

Політична культура є фундаментом стабільності, що пронизує всі стосунки між державою та суспільством. Трансформація від авторитарних моделей до демократичного плюралізму вимагає залучення більшості населення до цінностей верховенства права та демократії. Збереження національної єдності та формування консенсусної політичної культури є критичними факторами національної безпеки, оскільки політична поляризація за відсутності єдності може призвести до негативних системних наслідків. У цьому контексті ключову роль відіграють механізми формування активності та залученості суспільства, зокрема через інституційні й цифрові інструменти. [1, с. 214–218].

Сучасний етап розвитку громадянського суспільства характеризується подвійним впливом технологій: з одного боку, вони демократизують доступ до знань і спрощують механізми цивільного звітування, з іншого — вимагають якісно нових інвестицій у громадянську освіту та розбудову цифрових компетенцій молоді. Для забезпечення тривалої трансформації громад критично важливою є інтеграція знань про врядування з практичними навичками конфлікт-менеджменту та стратегічної комунікації. [3, с. 21-26]. Сучасна парадигма національної безпеки трансформується від суто державної монополії до моделі розподіленої відповідальності, де ключовим елементом стає активна участь громадян. Громади виступають «першою лінією спостереження», надаючи правоохоронним органам оперативну інформацію, що дозволяє виявляти загрози на ранніх стадіях та запобігати їх ескалації. Практична реалізація цього підходу втілюється через програми сусідської варти, цифрові платформи цивільного звітування та добровільні загони реагування на надзвичайні ситуації. Така низова ініціатива (bottom-up approach) не лише посилює загальний безпековий потенціал нації, а й сприяє соціальній згуртованості та інклюзивності, формуючи культуру колективної дії перед обличчям глобальних викликів. [4, с. 11–21].

Таким чином, громадянська активність виступає головним детермінантом переходу від формальної демократії до реального народовладдя. Зміцнення національної безпеки безпосередньо залежить від здатності суспільства до самоорганізації, інтеграції знань про врядування з навичками конфлікт-менеджменту та активної участі громадян у контролі за діяльністю державних інституцій. Тільки через розбудову демократичної політичної культури та розвиток громадянських компетентностей Україна зможе забезпечити тривалу стабільність і захистити свій суверенітет у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел:

1. Демидко Д. Політична культура як основа стабільності та динамічного розвитку держави. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2020. Т. 31 (70). № 2. С. 214–218. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/2_2020/2_2020.pdf#page=221
2. Куксенко С. Громадянська освіта як фактор формування активного громадянського суспільства та дієвої європейської демократії. *Актуальні питання права та соціально-економічних відносин*: зб. ст. матеріалів Всеукр. Наук.-практ. конф. (м. Кіровоград, 2023 р.). Кіровоград, 2023. С. 553–559. URL: <https://vmurof.kr.ua/wp-content/uploads/2023/12/%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%B2%D0%B8%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BE.pdf#page=554>
3. Hadijah N. Civic Engagement and Its Impact on Community Development. *Eurasian Experiment Journal of Humanities and Social Sciences (EEJHSS)*. 2025. Vol. 7, Iss. 3. P. 21–26. URL: https://www.researchgate.net/profile/Kiu-Special/publication/394929986_Civic_Engagement_and_Its_Impact_on_Community_Development/links/68ac83602c7d3e0029b34ed0/Civic-Engagement-and-Its-Impact-on-Community-Development.pdf
4. Sapkota U. Empowering Individuals Through Community Engagement in National Security: Shaping A Safer Future. *The Shivapuri*. 2024. Vol. XXVI. P. 11–21. URL: <https://nepjol.info/index.php/shivapuri/article/view/63428/47958>

Тростенюк Т.М., доктор філософії, доц.,
доц. кафедри національної безпеки,
публічного управління та адміністрування
Кравченко К.В., студентка II курсу
факультету національної безпеки,
права та міжнародних відносин, бакалавр
спеціальності 081 «Право»

Державний університет «Житомирська політехніка»

ВПЛИВ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ НА РЕГІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ: МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ НА ДЕРЖАВНОМУ РІВНІ

Актуальність дослідження зумовлена тим, що в умовах інтенсивної цифровізації та глобалізації інформаційного простору дезінформація набуває ознак одного з провідних інструментів впливу на суспільні процеси та безпекове середовище держави. Її значення суттєво посилюється в умовах воєнних конфліктів, політичної нестабільності та ескалації геополітичної конкуренції, за яких інформаційний чинник дедалі частіше інтегрується у систему традиційних форм міждержавного протидіяння. За таких обставин дезінформація виходить за межі виключно маніпулятивної функції та постає як самостійний чинник дестабілізації регіональної безпеки.

Розвиток сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, а також поширення соціальних мереж і цифрових платформ істотно спростили механізми продукування та масового розповсюдження недостовірної інформації, надаючи їй неконтрольованого та масштабного характеру. Це, в свою чергу, зумовлює формування викривлених уявлень про суспільно-політичну реальність, підриває довіру до інституцій публічної влади, та створює передумови для виникнення і ескалації конфліктів на регіональному рівні.

Питання дослідження впливу дезінформації на регіональну безпеку були предметом дослідження таких науковців, як: Т. В. Запорожець [1], А.В. Лабунь, Б.М. Михайлов та ін. В їхніх роботах аналізуються недоліки чинної системи протидіяння дезінформації, зокрема обмежена ефективність оперативного реагування державних органів, фрагментарність міжвідомчої координації та недостатня інтеграція інструментів для своєчасного нейтралізування інформаційних загроз.

Таким чином, метою дослідження є комплексний аналіз впливу дезінформації на стан регіональної безпеки з метою виявлення основних загроз, структурних прогалин у системі державного реагування та суперечностей у нормативно-правовому регулюванні, а також розроблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення правових, інституційних і комунікаційних механізмів протидіяння дезінформаційним впливам на державному рівні.

В умовах стрімкої глобалізації та цифровізації інформаційного простору сучасні держави дедалі частіше стикаються з новим типом загроз, пов'язаних із цілеспрямованим впливом на суспільну свідомість та безпекове середовище. Однією з найактуальніших проблем у цьому контексті є дезінформація, яка здатна підривати довіру до державних інститутів, створювати соціальну напругу та провокувати конфлікти на регіональному рівні [1, с. 86]. Досить вагомо це проявляється в умовах воєнних конфліктів і політичної нестабільності, коли інформаційні операції використовуються як ефективний інструмент гібридного впливу. Вивчення теоретико-правових засад дезінформації стає надзвичайно важливим для формування ефективних механізмів протидіяння та зміцнення регіональної безпеки.

Дезінформацію слід розглядати як цілеспрямоване поширення свідомо неправдивої або спотвореної інформації, яке має на меті вплив на поведінку, рішення або оцінки певної аудиторії. Вона відрізняється від пропаганди тим, що не завжди спирається на ідеологічні наративи та може використовуватися приховано або маскуватися під достовірні дані. На відміну від фейків, які зазвичай стосуються конкретних подій або фактів, дезінформація має системний характер і часто інтегрується у складні інформаційні кампанії [5]. Маніпуляції, у свою чергу, є більш вузьким поняттям, що включає психологічні прийоми впливу на свідомість, але не обов'язково передбачає створення неправдивих повідомлень. Тобто дезінформація є комплексним явищем, яке охоплює елементи фейку, пропаганди та маніпуляції, але водночас має специфічні характеристики, які роблять її окремим об'єктом дослідження у сфері безпеки.

У науковому та правовому дискурсі, дезінформація розглядається як суттєвий чинник загроз національній та регіональній безпеці. Вона підриває довіру до державних інститутів, послаблює соціальну згуртованість і створює умови для дестабілізації територіальної цілісності.

Нормативно-правове закріплення проблематики дезінформації в Україні здійснюється через низку основних документів. Закон України «Про національну безпеку України» визначає інформаційну безпеку як складову національної безпеки, підкреслюючи необхідність захисту суспільства та держави від негативного інформаційного впливу [4]. Доктрина інформаційної безпеки України конкретизує стратегії та принципи забезпечення інформаційної безпеки, визначає державні пріоритети у протидіяння дезінформації та підкреслює роль міжвідомчої координації. Закон України «Про інформацію», у свою чергу, забезпечує правові засади доступу до

Секція 8. Національна безпека України: сучасні виклики та практики

достовірної інформації, а також регламентує відповідальність за поширення неправдивих відомостей, створюючи правову базу для державних заходів протидії дезінформації [3].

Попри наявність закріплених нормативних актів, на практиці існує проблема відсутності єдиного універсального визначення дезінформації, що ускладнює правове реагування та уніфікацію протидії. Відсутність чітких критеріїв дозволяє інформаційним впливам залишатися поза межами правового регулювання, що підвищує ризики дестабілізації регіональної безпеки.

Дезінформація виступає значною загрозою регіональній безпеці, оскільки її вплив на суспільство та державні інституції носить системний і багатовимірний характер. Одним із центральних механізмів цього впливу є підрив довіри до органів державної влади та правоохоронних структур, що створює передумови для ослаблення легітимності ухвалюваних рішень та посилення політичної нестабільності [2]. Дезінформаційні кампанії також сприяють загостренню соціальної напруженості, поглиблюючи конфлікти між соціальними, етнічними та політичними групами, що, в свою чергу, підсилює регіональні протиріччя.

Дезінформація може впливати на виборчі процеси, використовуючись для маніпуляції громадською думкою та підриву демократичних процедур, а також слугувати інструментом легітимізації агресивних дій, формуючи у суспільстві відчуття «необхідності» зовнішнього або внутрішнього насильницького втручання. Значним прикладом такого впливу є дезінформаційні кампанії під час російсько-української війни, коли фейкові нарративи використовуються для дискредитації органів влади, деморалізації населення та виправдання агресивних дій. Масове поширення недостовірної інформації створює ілюзію «внутрішнього хаосу», посилюючи психологічний тиск на громадян та політичне середовище [1, с. 87].

На регіональному рівні наслідки дезінформації проявляються у поширенні паніки серед населення, загостренні соціальної поляризації та зниженні ефективності місцевого управління. Швидке розповсюдження фейкових повідомлень ускладнює належну реакцію органів влади, що призводить до кризових ситуацій на регіональному рівні та формує додаткові загрози для стабільності й безпеки держави в цілому.

Інструменти та канали поширення дезінформації формують складну і багаторівневу систему, яка дозволяє інформаційним впливам швидко охоплювати широкі аудиторії та чинити деструктивний вплив на суспільство та державні інституції. Соціальні мережі виступають основним середовищем поширення, оскільки алгоритмічні механізми рекомендованого контенту сприяють швидкому та масовому розповсюдженню повідомлень, незалежно від їх достовірності [5]. Активне використання ботів, тролів та координація інформаційних операцій дозволяє цілеспрямовано маніпулювати громадською думкою, створювати ефект «масової підтримки» певних нарративів та посилювати соціальну напруженість.

Новітні технології, зокрема генеративний контент на основі штучного інтелекту, значно підвищують ефективність дезінформації, ускладнюють її ідентифікацію та верифікацію, створюючи високий рівень недовіри до інформаційних джерел. Однією з основних проблем є дисбаланс між швидкістю поширення дезінформації та відносно повільним реагуванням державних органів, який призводить до того, що шкідливі нарративи встигають охопити великі регіони та сформувані стійкі уявлення у суспільстві до моменту офіційного спростування чи втручання.

Ефективна протидія дезінформації потребує комплексного підходу, який поєднує інституційні та комунікаційні засоби, адже лише їхня інтеграція дозволяє своєчасно виявляти загрози та мінімізувати їхній вплив на регіональну безпеку. Значну роль у цьому відіграють державні органи, зокрема Рада національної безпеки і оборони України, Служба безпеки України та Центр протидії дезінформації, які здійснюють загальний моніторинг інформаційного середовища та оперативно реагують на загрози [2]. Координація між цими структурами є важливою для підвищення ефективності заходів, оскільки дозволяє об'єднати розвідувальні та комунікаційні ресурси, формуючи єдиний інструмент протидії деструктивній інформації.

Стратегічні комунікації держави виступають основним інструментом формування стійкого суспільного імунітету до дезінформації. До них належать оперативне спростування фейкових нарративів, підвищення медіаграмотності населення через освітні програми та інформаційні кампанії, а також активне партнерство з громадянським суспільством і незалежними медіа. Поєднання превентивних і реактивних заходів дозволяє не лише нейтралізувати вже поширену дезінформацію, а й формувати у суспільстві критичне ставлення до інформації, що надходить, знижуючи вразливість регіонів до зовнішніх і внутрішніх інформаційних загроз [1, с. 86].

Міжнародний досвід протидії дезінформації доводить, що ефективно протистояння інформаційним загрозам потребує скоординованих заходів на національному та міждержавному рівнях. У країнах Європейського Союзу та членів НАТО запроваджено низку практик, які включають створення спеціалізованих центрів стратегічних комунікацій, здатних моніторити інформаційний простір, аналізувати дезінформаційні загрози та розробляти оперативні контрзаходи [5]. Важливим компонентом є тісна співпраця держав із цифровими платформами, яка дозволяє швидко виявляти та обмежувати поширення шкідливого контенту, а також впроваджувати превентивні механізми протидії.

Яскравим прикладом міжнародної практики є діяльність Центру передового досвіду НАТО у галузі стратегічних комунікацій, яка займається проведенням аналітичних досліджень і навчанням фахівців у сфері протидії дезінформації. Центр активно об'єднує зусилля держав-членів НАТО, обмінюючись досвідом і методиками реагування на гібридні загрози.

Практика міжнародного досвіду свідчить про те, що ефективна протидія дезінформації можлива лише за умов скоординованої міжнародної кооперації, інтеграції державних, приватних і цивільних структур та використання спільних стандартів моніторингу й реагування на інформаційні загрози [2].

Отже, на сьогодні, дезінформація є не просто окремим викликом, а системною загрозою регіональній безпеці, здатною підірвати довіру до державних інститутів, провокувати соціальні конфлікти та послаблювати ефективність місцевого управління. Ефективна протидія такому явищу неможлива без комплексного підходу, який поєднує правові, інституційні та суспільні механізми: законодавчі норми повинні бути доповнені сучасними стандартами моніторингу і швидкого реагування, інституційні структури – чітко координовані та оснащені сучасними технологіями, а громадянське суспільство повинно бути залучене до підвищення медіаграмотності та критичного сприйняття інформації. Одним із важливих напрямів розвитку може стати введення єдиного правового визначення дезінформації та створення нормативних критеріїв для оцінки її шкоди, що дозволило б уникати суб'єктивності і політизації у заходах реагування. Водночас, держави мають розвивати проактивні та адаптивні механізми – наприклад, оперативні платформи для спростування фейків у режимі реального часу та партнерство з цифровими платформами для запобігання поширенню шкідливого контенту.

Список використаних джерел:

1. Запорожець Т.В. Безпека інформаційного простору в умовах глобалізації. *Держава та регіони. Серія «Державне управління»*. 2018. Вип. 61, ч. 1. С. 85-88. URL: <https://surl.li/odvhhm> (дата звернення: 06.04.2026).
2. Поширення дезінформації як загроза національній безпеці: пошук ефективних засобів протидії. *Українформ*. URL: <https://surl.li/pgcebf> (дата звернення: 07.04.2026).
3. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII: станом на 20 січня 2026 р. URL: <https://surl.li/abhyur> (дата звернення: 07.04.2026).
4. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII: станом на 24 січня 2026 р. URL: <https://surl.li/cvkdna> (дата звернення: 06.04.2026).
5. Протидія дезінформації – спосіб формування національної єдності та стійкості у воєнний час. SPRAVDI. URL: <https://surl.li/uynqzk> (дата звернення: 08.04.2026).

Тростенюк Т.М., доктор філософії, доц.,
доц. кафедри національної безпеки,
публічного управління та адміністрування
Кочеровський О.А., магістрант II курсу
факультету національної безпеки, права та міжнародних відносин,
спеціальності 256 «Національна безпека»
Державний університет «Житомирська політехніка»

ГІБРИДНІ ЗАГРОЗИ ЯК СИСТЕМНИЙ ВИКЛИК НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

Трансформація сучасних міжнародних відносин зумовила появу нових форм конфліктів, серед яких особливе місце займають гібридні війни. Вони характеризуються поєднанням традиційних військових засобів із нетрадиційними інструментами впливу, такими як інформаційні операції, економічний тиск, кіберзагрози, політичні маніпуляції та використання недержавних акторів.

Гібридні загрози мають комплексний, багатовимірний характер і спрямовані на досягнення стратегічних цілей без формального оголошення війни, поєднуючи військові та невійськові інструменти впливу. Їх основною метою є дестабілізація держави-жертви, підрив її суверенітету, послаблення інституційної спроможності та формування контрольованого інформаційного середовища. У сучасних умовах такі загрози реалізуються через широкий спектр механізмів, зокрема інформаційно-психологічні операції, кібератаки на критичну інфраструктуру, економічний тиск, енергетичний шантаж, підтримку внутрішніх конфліктів, а також використання проксі-акторів і недержавних суб'єктів.

Особливістю гібридних загроз є їхня латентність та складність ідентифікації, що ускладнює своєчасне реагування з боку державних інституцій і міжнародної спільноти. Значну роль у їх реалізації відіграють сучасні цифрові технології, соціальні мережі та медіаплатформи, які використовуються для поширення дезінформації, маніпулювання громадською думкою та підриву довіри до органів влади. Водночас гібридні впливи можуть бути спрямовані на розпалювання соціальної напруги, міжетнічних і міжконфесійних конфліктів, що створює передумови для внутрішньої дестабілізації.

Актуальність проблеми гібридних загроз суттєво зросла у контексті глобалізації та геополітичної конкуренції, особливо в умовах збройних конфліктів нового покоління. Для ефективної протидії таким викликам держави змушені розробляти комплексні стратегії національної безпеки, що передбачають інтеграцію зусиль у сферах оборони, кібербезпеки, інформаційної політики та міжнародного співробітництва. Важливим є також підвищення рівня стійкості суспільства, розвиток критичного мислення громадян і зміцнення довіри до державних інституцій як ключових чинників протидії гібридному впливу.

Однією з ключових складових гібридної війни є інформаційний компонент, що дедалі більше визначає характер сучасних конфліктів. Використання засобів масової інформації, соціальних мереж та цифрових платформ дозволяє здійснювати системний вплив на громадську думку, поширювати дезінформацію, формувати панічні настрої та підривати довіру до державних інституцій. Як зазначає NATO Strategic Communications Centre of Excellence, інформаційні операції є невід'ємною частиною гібридних стратегій і спрямовані на зміну поведінки цільових аудиторій через маніпуляцію інформаційним середовищем [5].

Сучасні дослідження підкреслюють, що цифровізація значно підвищила ефективність таких впливів. Зокрема, у звітах European Union Agency for Cybersecurity наголошується на зростанні ролі кіберпростору як середовища для проведення дезінформаційних кампаній, включаючи використання бот-мереж, алгоритмічних рекомендацій та штучного інтелекту для масштабування впливу [2].

Особливістю гібридних загроз є їх адаптивність і здатність швидко змінювати форми залежно від політичних, технологічних та соціальних умов. Як підкреслює European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats, гібридні операції характеризуються високим рівнем гнучкості, що дозволяє суб'єктам впливу комбінувати інструменти тиску – від інформаційних атак до економічного та кібернетичного впливу [3]. Це, у свою чергу, вимагає від держав створення комплексної та адаптивної системи реагування, яка поєднує аналітичні, оперативні та стратегічні компоненти, а також передбачає постійний моніторинг загроз і швидке прийняття рішень.

Для України проблема гібридних загроз є надзвичайно актуальною, особливо в умовах триваючої агресії та інформаційного протистояння. Як зазначено у аналітичних матеріалах National Institute for Strategic Studies, інформаційна складова гібридної війни проти України включає системні кампанії дезінформації, спрямовані на деморалізацію населення, дискредитацію державних інституцій та вплив на міжнародну аудиторію [1]. У цьому контексті ключовими напрямами протидії є:

- розвиток системи стратегічних комунікацій як інструменту координації державної інформаційної політики;
- підвищення рівня медіаграмотності населення, що підтверджується дослідженнями UNESCO щодо важливості критичного мислення в умовах інформаційних загроз;
- зміцнення інформаційної безпеки та захисту національного інформаційного простору;
- посилення кіберзахисту критичної інфраструктури відповідно до рекомендацій European Commission;
- удосконалення механізмів міжвідомчої взаємодії та кризового реагування.

Секція 8. Національна безпека України: сучасні виклики та практики

Не менш важливим є міжнародний вимір протидії гібридним загрозам. Співпраця з такими структурами, як NATO та European Union, участь у спільних навчаннях, обмін розвідувальною інформацією та впровадження кращих практик дозволяють суттєво підвищити ефективність національної системи безпеки. Досвід міжнародної взаємодії свідчить, що лише консолідований підхід, заснований на принципах колективної безпеки та інформаційної стійкості, може забезпечити ефективну протидію сучасним гібридним викликам.

Отже, гібридні загрози є складним багатовимірним явищем, яке вимагає комплексного підходу до їх аналізу та нейтралізації. Ефективна протидія можлива лише за умови інтеграції всіх ресурсів держави та суспільства.

Список використаних джерел:

1. Національний інститут стратегічних досліджень. Аналітичні матеріали з питань інформаційної безпеки, 2024. URL: <https://niss.gov.ua/analitichni-materiali>
2. ENISA. *Threat Landscape Report 2024*. URL: <https://www.enisa.europa.eu/publications/enisa-threat-landscape-2024>
3. European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats. *Hybrid Threats: Conceptual Framework*, 2022. URL: <https://www.hybridcoe.fi/hybrid-threats/#:~:text=Hybrid%20threats%20as%20a%20concept,thresholds%20of%20detection%20and%20attribution.>
4. European Commission. *Cybersecurity Strategy of the EU*, 2020. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/cybersecurity-strategy>
5. NATO Strategic Communications Centre of Excellence. *Annual Report 2023*. URL: https://stratcomcoe.org/about_us/annual-reports/11
6. UNESCO. *Media and Information Literacy: Policy and Strategy Guidelines*, 2021. URL: <https://www.unesco.org/en/media-information-literacy/policy-strategy>

**Федорук О.В., здобувач освітньо-наукового рівня магістр
за спеціальністю 256 Національна безпека
(за окремими сферами забезпечення і видами діяльності),
Науковий керівник: Шпак Ю.В., д.н.держ.упр.,
доц., проф. кафедри національної безпеки,
публічного управління та адміністрування,
Державний університет «Житомирська політехніка»**

РОЗВИТОК КОНЦЕПЦІЇ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: ВІД СТАРОДАВНІХ ЧАСІВ ДО ТЕПЕР

Проблематика гібридної війни посідає одне з центральних місць у сучасних дослідженнях національної безпеки, міжнародних відносин, стратегічних комунікацій і публічного управління. У ХХІ столітті поняття «гібридна війна» набуло особливої актуальності у зв'язку з поєднанням традиційних воєнних дій із кібератаками, інформаційними операціями, економічним тиском, політичною дестабілізацією, використанням проксі-сил, енергетичним шантажем, впливом на суспільну свідомість і підривом довіри до державних інституцій. У сучасному безпековому дискурсі гібридні загрози розглядаються як поєднання військових і невійськових, відкритих і прихованих засобів впливу, що спрямовані на дестабілізацію держави та суспільства [4].

Водночас сама логіка гібридної війни не є абсолютно новою. Навіть не поєднання різних засобів боротьби як таке, а масштаб, технологічна складність, швидкість поширення впливів, глобальна інформаційна взаємозалежність і здатність агресора одночасно діяти у військовій, політичній, економічній, кібернетичній, інформаційній, дипломатичній, правовій і соціокультурній площинах. Історично війни майже ніколи не були суто військовими. Навіть у стародавні часи воєнна сила поєднувалася з обманом, дипломатією, залякуванням, підкупом, використанням союзників, психологічним впливом, руйнуванням господарських основ противника та боротьбою за лояльність населення.

У стародавніх воєнно-політичних практиках можна виявити ранні елементи того, що сьогодні називається гібридністю. У трактаті Сунь-цзи «Мистецтво війни» особливе місце посідали непрямі дії, обман, знання противника, використання інформації та підрив волі ворога до спротиву. Сам трактат є одним із найдавніших текстів воєнної стратегії й розглядає війну не лише як зіткнення армій, а як мистецтво стратегічного впливу, де перемога може досягатися ще до відкритого бою [1]. У цьому сенсі стародавня стратегічна думка вже містила уявлення про те, що найвищою формою перемоги є не фізичне знищення противника, а руйнування його планів, союзів, моральної стійкості й здатності до організованого спротиву.

Подібні елементи можна простежити і в античній та середньовічній практиці. Держави, імперії та військово-політичні союзи використовували не лише регулярні війська, а й найманців, васальні сили, дипломатичні інтриги, економічні блокади, релігійні конфлікти, династичні союзи, пропаганду, символічне залякування і підтримку внутрішніх груп у ворожому середовищі. Такі засоби не називалися «гібридною війною», але за своєю логікою вони демонстрували поєднання силових і несилових інструментів для досягнення політичної мети.

У Новий час розвиток державності, регулярних армій, дипломатії, колоніальної експансії, торгівлі та інформаційних технологій поступово ускладнював форми ведення війни. Війна дедалі більше ставала не лише полем битви армій, а протистоянням державних систем, економік, адміністративних апаратів, фінансів, союзів, логістики і суспільної мобілізації. У цьому контексті важливим є внесок Карла фон Клаузевіца, який розглядав війну як продовження політики іншими засобами. Такий підхід дає змогу зрозуміти, що воєнне насильство не є автономним явищем, а підпорядковується політичній меті, а отже, війна завжди пов'язана з ширшим комплексом політичних, соціальних і управлінських рішень [2].

У ХХ столітті гібридна логіка війни суттєво посилилася через появу масових ідеологій, тотальної мобілізації, радіо, телебачення, психологічних операцій, розвідувально-диверсійної діяльності, економічних санкцій, партизанських рухів і війн за вплив у межах глобального протистояння. Перша і Друга світові війни показали, що результат війни залежить не лише від сили армії, а й від промислового потенціалу, морального стану суспільства, пропаганди, економічної витривалості, дипломатичних коаліцій і здатності держави організувати управління в умовах надзвичайного навантаження.

Особливо значущим етапом розвитку гібридної логіки стала Холодна війна. Формально пряме зіткнення між основними центрами сили було обмеженим, однак протистояння відбувалося через проксі-війни, ідеологічну боротьбу, інформаційні кампанії, економічне змагання, підтримку союзних режимів, розвідувальні операції, технологічні перегони, культурну дипломатію та політичний вплив. У цей період остаточно утверджується розуміння, що боротьба між державами може вестися нижче порога відкритої війни, але при цьому мати стратегічні наслідки, співставні з результатами традиційних воєнних дій.

Сучасна концептуалізація поняття «гібридна війна» значною мірою пов'язана з працями Ф. Гоффмана, який обґрунтував тезу про зростання значення конфліктів, у яких поєднуються різні типи війни: регулярні й нерегулярні методи, тероризм, кримінальна активність, інформаційний вплив, дії державних і недержавних акторів. Його підхід був важливим, оскільки показав обмеженість поділу війни лише на «конвенційну» і

«нерегулярну» та підкреслив здатність сучасних противників комбінувати різні способи насильства і впливу в межах єдиної стратегії [3].

У сучасному розумінні гібридна війна є не просто сумою різних засобів боротьби. Її сутність полягає у скоординованому використанні різномірних інструментів для досягнення політичної мети за умов розмитості межі між війною і миром, внутрішнім і зовнішнім впливом, військовими й цивільними об'єктами, державними й недержавними акторами, правовими і неправовими методами. Саме тому гібридна війна особливо небезпечна для системи публічного управління: вона спрямована не лише проти армії, а проти здатності держави приймати рішення, підтримувати довіру громадян, забезпечувати критичні функції, захищати інформаційний простір і зберігати соціальну згуртованість.

Європейський центр з протидії гібридним загрозам визначає гібридну загрозу як дію державних або недержавних акторів, спрямовану на підрив або завдання шкоди цілі шляхом поєднання відкритих і прихованих військових та невійськових засобів [6]. Подібну логіку використовує і Рада ЄС, наголошуючи, що гібридні загрози можуть включати інформаційні маніпуляції, кібератаки, економічний примус, приховані політичні маневри, примусову дипломатію або загрози застосування військової сили [5].

Особливістю сучасної гібридної війни є її багатовимірність. По-перше, військовий компонент може поєднувати регулярні війська, нерегулярні формування, приватні військові компанії, диверсійні групи, підтримку сепаратистських або радикальних рухів. По-друге, інформаційний компонент охоплює дезінформацію, пропаганду, маніпуляцію історичною пам'яттю, дискредитацію державних інституцій, створення паніки, поляризацію суспільства і підрив довіри до офіційних джерел. По-третє, кіберкомпонент передбачає атаки на державні реєстри, критичну інфраструктуру, фінансові системи, медіа, виборчу інфраструктуру і комунікаційні мережі. По-четверте, економічний компонент включає санкційний тиск, енергетичний шантаж, блокування торгівлі, маніпулювання ринками, вплив на стратегічні ланцюги постачання. По-п'яте, політико-правовий компонент пов'язаний із використанням правових аргументів, міжнародних майданчиків, псевдореферендумів, маніпуляцій із громадянством, дискредитацією міжнародного права і спробами легітимізувати агресивні дії [7].

Для України проблема гібридної війни має не лише теоретичне, а й безпосередньо практичне значення. Російська агресія проти України продемонструвала поєднання військової сили, інформаційних операцій, кібератак, економічного тиску, енергетичного шантажу, політичної дестабілізації, використання проксі-структур, маніпуляцій історією, спроб підриву міжнародної підтримки України та атак на цивільну й критичну інфраструктуру. Саме тому для України гібридна війна є не абстрактною категорією стратегічних студій, а комплексним викликом для національної безпеки, публічного управління, місцевого самоврядування, інформаційної політики, економічної стійкості та міжнародної суб'єктності.

Управлінський вимір концепції гібридної війни полягає в тому, що держава має відповідати на такі загрози не лише засобами оборони, а й інструментами стійкого врядування. Це передбачає розвиток міжвідомчої координації, захисту критичної інфраструктури, стратегічних комунікацій, кібербезпеки, кризового реагування, інформаційної гігієни, медіаграмотності, економічної безпеки, соціальної згуртованості, партнерства з громадянським суспільством і міжнародної взаємодії. Якщо традиційна війна переважно актуалізує оборонну функцію держави, то гібридна війна випробовує всю систему публічного управління — від центральних органів влади до територіальних громад.

Важливою особливістю сучасної гібридної війни є її тривалість і невизначеність. Вона може не мати чіткої дати початку і завершення, може здійснюватися у «сірій зоні» між миром і війною, може комбінувати низькоінтенсивні впливи з раптовою ескалацією. Це ускладнює правову кваліфікацію, політичне реагування, мобілізацію суспільства і стратегічне планування. Саме тому сучасна держава має формувати не лише здатність до разового антикризового реагування, а й постійну систему національної стійкості.

Отже, розвиток концепції гібридної війни від стародавніх часів до сучасності свідчить про поступове ускладнення способів політичного насильства і стратегічного впливу. Якщо в давні часи гібридність проявлялася через обман, дипломатію, психологічний тиск і непрямі дії, то в сучасних умовах вона охоплює високотехнологічні, інформаційні, кібернетичні, економічні, правові, соціальні й військові інструменти, що застосовуються у взаємозв'язку. Концепція гібридної війни дає змогу пояснити сучасні конфлікти як комплексне протистояння систем, у якому вирішальне значення має не лише військова сила, а й стійкість державних інституцій, довіра суспільства, інформаційна безпека, економічна витривалість і здатність публічного управління діяти в умовах тривалої невизначеності.

Таким чином, гібридна війна має розглядатися не лише як воєнно-стратегічне явище, а як багатовимірний виклик для публічного управління. Її подолання потребує інтегрованої політики національної стійкості, що поєднує оборонні, інформаційні, кібернетичні, економічні, дипломатичні, правові, соціальні й управлінські механізми. Для України така політика є умовою не лише протидії поточній агресії, а й формування довгострокової спроможності держави захищати суверенітет, демократичні інститути, територіальні громади та суспільну єдність у середовищі складних і тривалих гібридних загроз.

Список використаних джерел:

1. Sun Tzu. *The Art of War*. Project Gutenberg. URL: <https://www.gutenberg.org/ebooks/132> (дата звернення: 05.05.2026).
2. Clausewitz C. von. *On War*. Princeton : Princeton University Press, 1984. 732 p.

Секція 8. Національна безпека України: сучасні виклики та практики

3. Hoffman F. G. *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*. Arlington, Virginia : Potomac Institute for Policy Studies, 2007. 72 p. URL: https://www.potomac institute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf (дата звернення: 05.05.2026).
4. Countering hybrid threats / NATO. URL: <https://www.nato.int/en/what-we-do/deterrence-and-defence/countering-hybrid-threats> (дата звернення: 05.05.2026).
5. Hybrid threats / Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/hybrid-threats/> (дата звернення: 05.05.2026).
6. Hybrid threats / The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats. URL: <https://www.hybridcoe.fi/hybrid-threats/> (дата звернення: 05.05.2026).
7. Hybrid Threats and Hybrid Warfare / NATO Strategic Communications Centre of Excellence. 2022. URL: <https://www.nato.int/content/dam/nato/webready/documents/deep/Hybrid-threats-and-hybrid-warfare-ENGLISH.pdf> (дата звернення: 05.05.2026).

Шафір Є.С., студент групи ПО-3
Науковий керівник: Кошель О.М., д.і.н., проф. кафедри
національної безпеки, публічного управління та адміністрування
Державний університет «Житомирська політехніка»

ГОЛОСУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИБОРЦІВ ЗА КОРДОНОМ: ОСНОВНІ ФОРМИ ТА РИЗИКИ НА ПОВОЄННИХ ВИБОРАХ

Організація виборчих процесів на повоєнних виборах є одним із складних викликів, який ставить перед державою низку безпрецедентних проблем. Однією із них є організація голосування у закордонному виборчому окрузі, оскільки за час російсько-української війни кількість українських громадян за межами країни сягнула безпрецедентних 7,7–8,3 мільйона осіб.

Проблема інклюзивності голосування за кордоном спостерігалася протягом останніх десятиліть, проте в сучасних умовах вона набула критичного значення для суспільної легітимності майбутньої влади. Аналіз попередніх кампаній, зокрема виборів 2019 року, демонструє значний розрив між кількістю зареєстрованих виборців та їх реальною участю у голосуванні. Так, за даними Міністерства соціальної політики України у 2019 р. за межами країни працювало близько 3,2 млн. громадян України. Згідно з офіційною статистикою ЦВК після опрацювання 100% протоколів на закордонних виборчих дільницях у другому турі виборів президента України «на закордонних виборчих дільницях взяли участь 59 830 виборців» [1, 1]. Така низька явка була зумовлена насамперед малою кількістю дільниць: наприклад, у Польщі, де перебували сотні тисяч трудових мігрантів, працювало лише 4 виборчі дільниці, що робило волевиявлення технічно недоступним для більшості громадян.

На порядку денному проведення повоєнних виборів стоять питання розробки нових механізмів голосування, серед яких найчастіше обговорюються електронний, поштовий формати та збільшення кількості виборчих дільниць та днів для голосування у закордонному виборчому окрузі. Проте впровадження електронного голосування стикається з фундаментальними перешкодами. По-перше, розробка надійної системи, за оцінками експертів, потребує не менше одного року, а існуючі платформи, такі як застосунок «Дія», на даному етапі не мають ні правового регулювання ні технічних особливостей для організації голосування. Офіційна позиція виборчих органів полягає в тому, що «електронне голосування – це система, яку дискредитувати значно легше, ніж традиційне паперове. Тому що голосування відбувається в неконтрольованому середовищі, ніхто не бачить, де і як голосують». По-друге, існують значні кіберзагрози: ризики втручання у системи ЦВК чи маніпуляцій з боку агресора є надзвичайно високими. По-третє, вагомим чинником залишається суспільна недовіра, що корініться в історичному досвіді України, зокрема в інцидентах із «транзитним сервером» 2004 року та багаторічних політичних спекуляціях щодо розбіжностей між офіційними даними та паралельними підрахунками.

Голосування поштою, яке успішно застосовується, до прикладу, у Франції чи Польщі для закордонних виборців, також містить низку ризиків для українського контексту. Ключовою проблемою є складність формування єдиного механізму доставки бюлетенів у різних юрисдикціях через специфіку роботи національних поштових служб наприклад, інтеграція з «Дойче пошта» з польською поштою. Окрім логістичних бар'єрів, впровадження цього методу вимагає тривалого періоду моделювання та законодавчих експериментів, що в умовах повоєнного дефіциту часу є ризикованим. Експериментальна перевірка поштової моделі, яка б гарантувала таємність і безпеку, за оцінками фахівців, також потребуватиме близько року інтенсивної підготовки.

Найбільш доцільним та найменш ризикованим сценарієм для перших повоєнних виборів є значне збільшення кількості фізичних виборчих дільниць за кордоном. Реалізація цієї моделі базується на створенні «електронних кабінетів виборця», які дозволять громадянам проходити активну реєстрацію та актуалізувати свою виборчу адресу. Закон України передбачає, що «функціонування системи "Державний реєстр виборців" у частині взаємодії з виборцями» має забезпечувати прозорість та доступність даних. Проведення широкої інформаційної кампанії та використання електронних кабінетів дозволить ЦВК заздалегідь оцінити навантаження та відкрити додаткові пункти голосування в місцях найбільшої концентрації українців. Хоча в майбутньому Україна має напрацьовувати методологію для електронних та поштових форм, враховуючи, що за соціологічними даними близько 40-50% виборців планують залишатися за кордоном після війни, для першого циклу виборів фізичне голосування за умови цифрової реєстрації є найбільш збалансованою відповіддю на безпекові та організаційні виклики.

Список використаних джерел:

1. Центральна виборча комісія. ІАС «Вибори Президента України 2019». URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp312pt001f01=720.html> (дата звернення: 30.04.2026).
2. Про Державний реєстр виборців : Закон України від 22.02.2007 № 698-V. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-16#Text> (дата звернення: 30.04.2026).
3. Центральна виборча комісія. Голова ЦВК Олег Діденко: повоєнні вибори – не місце для експериментів. URL: <https://cvk.gov.ua/zmi-pro-tsvk/golova-tsvk-oleg-didenko-povoenni-vibori-ne-mistse-dlya-eksperimentiv.html> (дата звернення: 30.04.2026).